

एम. वासुदेवभूति, चम्पम् (आंध्र)

प्र.: रविवार, सोमवार, मंगळवार इत्यादी यात वार हे मूळ झाले कसे?

ज. शांत चिन्तांना आत्मका हा सगळी शक्तीचा कालमान पन्हे. सारे जगतात एक शांततेचे हात शार एका सभ्यतेतून उद्भवले असावेत. याची कारणे अनेक असण्याची शक्यता आहे. आपले पूर्वेक सात ही संख्या पवित्र मानित-सत्तरी, मुर्वाच्या रणाचे सात वाय, सात समूद्र वर्गेचे पाचही पदाहरणे होय. दुसरे कारण प्राचीन यमोज शास्त्रज्ञांनी सात ग्रह-रवि, चंद्र, मंगळ, बुध, शुक्र, शनि हे ओळखले. त्यांची सात शारिता म्णून ही सावे दिली असावीत. आज आपण पहाच्या कक्षेचे केवळसात सूर्य व चंद्र उपरुद्ध असल्याचे वाटते. तरी वारांची नावे बदलली नाहीत. (वार या शब्दाचा खरा अर्थ विवरा, आपण वार म्हणतो तो सात चिन्तांना अलंकी.)

श्रीमंत, बंगलूर (कर्नाटक)

प्र.: आकाशमार्ग (क्षीरपथ, दुग्धचारेचा मार्ग) म्हणजे काय?

ज. आकाशातले सारे रूप गर्दी करून अवलंबून असताना आपण सूर्यमंडळात आहो. सूर्यसारखे सारे अन्नावची इच्छा असते. तीच क्षीरपथ. आपला सूर्य या क्षीरपथापासून फार दूर आहे. आपण त्या अन्नावची सूर्य तुल्य प्रकाश असलेल्या मंडळाच्या समूहाकडे पाहतो तेव्हा आपल्याला प्रकाशाचा प्रवाहूचा भासतो. तीच आकाशमार्ग होय.

एम. सुकुमार जैन, शिवमोगा (कर्नाटक)

प्र.: चंद्र आपल्याला गोल दिसतो व आपल्याला चादण देतो, तरी चंद्र सोळावकून दिसते का पृथ्वी?

ज.: दिसते. चंद्राच्या बाजूने पृथ्वीचा रंगीत कोटोभूडा काढलेला आहे. पृथ्वी ही चंद्राच्या माठी आहे. म्हणून चंद्रावरून पृथ्वी पाहिली तर फार मंडळी दिसते. आपल्याकडे जेव्हा अमावस्या असते तेव्हा चंद्रावर पाहिली असते. म्हणून चंद्रावरच्या पृथ्वीचे पूर्णचंद्र व अर्धचंद्र काढी दिसते.

[८९]

मेघवर्ण व इतर कावळ्यांनी 'बाव काव' परंतु जमिनीवरच्या पक्ष्यांनी एक जुट करून जो ओरडा केला त्यामुळे घाब- करून जाऊन सर्व जलपक्षी किल्ल्याबाहेर पळून गेले व खंदकात जमा झाले.

चित्रवर्णाचा सेनापती कोबडा हिरण्य- गर्भावर व त्याचा सेनापती करकोचा दोघांच्यावर तूटून पडला. सारस हिरण्य- गर्भाच रक्षण करायला हावला तेव्हा हिरण्यगर्भ त्याला म्हणाला-"सत्ता स्वतःच रक्षण करायला तू सोड, मात्र माझा मुलगा ब्रह्मपणी याचा तू राज्याभिषेक करून दे!"

"माझ्या जिवात जीव असे पर्यंत शत्रू तूमच्या केसालाही पक्क्या लावू शकणार नाही!" असे म्हणत करकोच्याने कोब- डाचावे सर्व प्रयत्न निष्फळ केले आणि हिरण्यगर्भाला खंदकात बाजूला सोडून व कोबडाचाशी हुंड करून त्याला ठार केले.

परंतु जमिनीवरच्या पक्ष्यांनी एक जुट होऊन करकोच्याला ठार केले.

चित्रवर्णाचा जय झाला आणि युद्ध संपले. जयजयकार करीत तो किल्ल्यात शिरला.

शांतो

"आपल्या किल्ल्यातील घरांवर जळती लाकडे आणि काटकसा आणून टाकल्या त्या कोणी? शत्रूचे की शत्रूचे नेमलेल्या हेरांनी?" हिरण्यगर्भाने आपल्या अनु- ध्यांना विचारले.

"आपले घनिष्ट मित्र मेघवर्ण व त्याचे अनुयायी दिसले नाहीत का. त्यांनीच हे काम केले असले पाहिजे" सर्वजण म्हणाला.

"हे सर्व आपल्या प्राप्तीसाठी होतं तर झालं! आपलं दुर्दैव!" राजा म्हणाला.

"दुर्दैवाला मावं कायला ठेवावयाची? बांगल हिताचं सांगितलं असून ने ऐकत

नाहीत त्यांनाच असे कष्ट भोगवे लाग-
तात." सर्वज्ञ म्हणाला.

इतक्यात एका दूताद्वारे एक बातमी
कळली की कर्पूरद्वीपाचा वराचक्र करणा-
साठी मेघवर्णाने मदत केली म्हणून त्रि-
वर्ण त्याला राजा करू लागला तेव्हा दूर-
दर्शनाला ते मान्य झाले नाही व म्हणाला-
"नौजाला कोणत्याही जबाबदारीच्या पदा-
वर नेमू नये; त्याला सोने, चांदी व इतर
भेटवस्तू देऊन निरोप द्यावा." तरी त्रि-
वर्ण म्हणाला की त्याला राजा केलं तर
तो आपल्याला काश्मीरी झाली. केशव व
फळफळावळ देखील परंतु दूरदर्शनाने असली
आसा नाळपून फडू नये, असे सांगून
राजाला सावध केले

"तरमग मी काय करू म्हणतोस?"
असे चित्रवर्णाने दूरदर्शनाला विचारलं.

"हंसराजाची खातीची बोलणी सुरू
करावी व विषयवर्षतात परत आऊन रहावे।
पावसाळा सुरू झोईपर्यंत आपण येथेच
राहालो की पुरतों युद्ध होईल व आपण जे
मिळविलं तेही घालवून वसू. किल्ला सर
केला, ही कौर्त आपल्याला लाभलीच आहे
ती कां घालवून बसावी, म्हणतो? दोन्ही
पक्षा समबल असले की कधीकधी दोन्हीचा
एकदम नाश होऊ शकतो. म्हणून आता
आपल्यासमोर हारलेल्या हिरण्यगर्भाशी
संधी करून घेऊ या." दूरदर्शन म्हणाला.
चित्रवर्णाला त्रिबसुगर्ग नदला होता.
हारलेल्या शत्रूची संधी करून घेऊन आश्वत

धात्री व मुख मिळेल हे शूरवाहीला पटले
नाही.

म्हणून हिरण्यगर्भाच्या मंत्र्याने बंबू-
द्वीपाला आपल्या नवीन सेनापतीला म्हणजे
सारसपट्ट्याचा मुलाला पाठवून तेथे बंद
घडवून लिहलद्वीपाला जंक्सीपावर चालून
यायला प्रोत्साहन दिले.

तेव्हा घाटीने (दूरदर्शनाने) मयूरराजाला
या राबतीत मेघवर्णाचा, म्हणजे काव-
ळ्याचा सत्ता ध्यावा असे सुचविले. हंस-
राजाची संधी करून घ्यायला सांगून
कावळा म्हणाला-"तो राजा व त्याचा
मंत्री दोघे बुद्धिमान आहेत!"

"तरमग काय रे, तू त्या राजाला
व त्याच्या मंत्र्याला काय काय फस-

विलेस?" मयूरराजाने कावळ्याला विचारले.

"प्रभो! आपल्यावर पूर्ण विश्वास कर-
गान्या घोर महात्म्यांना फसविण्यास मोठे-
पण असे काय आहे? आपल्या कुशीत
किंवा मांडीवर ओपलेल्याला ठार करव्या-
सारकोच तर आहे! सज्जन व्यक्तीने कुण्ट
शाणसाला आपल्यासारखाच पानून त्याच्या-
वर विश्वास केला की त्याला फसविणे
सोपे असते. इतके असूनही मी दिलेला
सत्ता चांगला नाही, असं होऊ शकत
नाही." कावळा म्हणाला.

"मेघवर्णा! तू त्यांच्यामध्ये इतके विवस
प्राप्त्याची त्रिबसुगर्गाने कसा काय राहू
शकलास रे?" मयूरराजाने कावळ्याला
पुन्हा विचारले

"आपले काम पुढे ज्याने मासाठी तसे राहण्यासिवाय चाललेच नसते. माझा शस्त्रा एका व हिरण्यगर्भाशी सघी करून घ्या!" कावळा म्हणाला.

सर्वज्ञने त्या गोष्टीस ह्रीकार दिला.
"माझ्या हातून हारलेल्या त्या हंश-
राजाने मला कमीत कमी खंडणी तर
दावी व मी आज्ञा करीन तसे बाग-
ण्याचे कबूल तरी करावे!" मयूरराजा
म्हणाला.

इतक्यात जंबुद्वीपासून आलेला पोपट
मयूरराजाला म्हणाला—"सिंहलद्वीपाच्या
दुष्ट राजाने जंबुद्वीपावर स्वारी केली
आहे!"

"सर्वज्ञा! तू जायला काम केले!"
धार उत्साहाने म्हणाली.

"मी लगेच निघतो व विध्यपर्वतावर
बाऊन त्या दुष्टाचा शेवट करतो." मयूर-
राजा म्हणाला.

"प्रभो! असं संतापून काय फायदा?
विचार केल्याशिवाय काही काम केले तर

त्यामुळे जास्त आवृत्ती ओढवून घेण्यासारखे
आहे!" सर्वज्ञ म्हणाला.

मयूरराजाला ते पटले. त्याने घारीला
शांतिस्थापनेसाठी संधी करून ध्यायला
सांगितले. दूरदर्शन तेव्हा शालीची दोळणी
करण्यासाठी हिरण्यगर्भाकडे सिध्दाई साठी
गेला. हिरण्यगर्भ म्हणाला—"ओहो! ही
आणखी काही लबाबी दिसते आहे!"

सर्वज्ञ म्हणाला—"तसे नाही! धार
दूरवाशिनी आहे. तिला भेटवस्तू देऊन
सिंच स्वागत करणेच खेयस्कर!"

धार सर्वज्ञाला म्हणाली—"आपण दोघां
राज्यांमध्ये शांति व समेट पडवून आणू
या! एक सहज अश्वमेधापेक्षा सत्त्वावर
बाधांरलेली शांती श्रेयस्कर होय!"

सर्वज्ञ मानदाने त्या गोष्टीस कबूल
आला. दोघां पक्षांत शांतिस्थापना झाली.
त्यानंतर कोणत्याही प्रकारे परस्परांची
भांडणे न करता निवडणं जंबुद्वीपात व
हिरण्यगर्भ कर्पूरद्वीपात व मेघवर्ण सिंहल-
द्वीपात मुखाने राज्य करू लागले. (संपूर्ण)

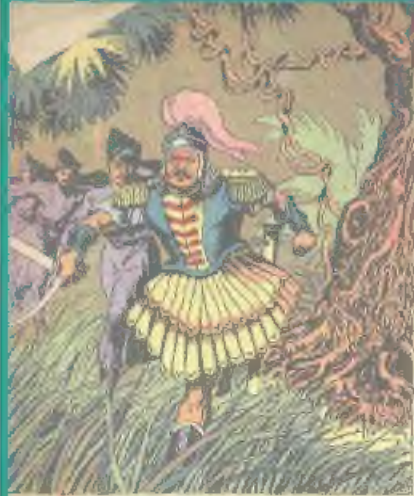

[७]

[समरसेन व त्याचे सैनिक यांच्या जहाजांकडे जाण्यासाठी ज्वालामुखीचा ताप असलेला सातपले दुसऱ्या बाजूने वाट काढीत निघाले. त्यांना त्या वाटेवर झाडांचा उगटा दंगलेला एक शजटी माणूस मृतावस्थेत दिसला. तेथे त्यांना एक पाऊलवाट दिसली. परंतु हत्तीचा एक कलप त्या वाटेने चालून गेल्यामुळे ती वाट त्यांना दिशेनामी झाली. पुढे—]

समरसेनाने आपल्या अनुयायांना धीर मग पुढे काय? कोणत्या वाटेने पुढे दिला व त्याने मागे पाहिला होता जायचे? समरसेन व त्याच्या अनुयाया- त्या उंच खडकाळ टेकडीवर चढून गेला. समोर हेच प्रश्न होते. समरसेन एका झाडाच्या बुंध्याला टेकून पुढे काय करावे या विचारात बराच वेळ उभा राहिला. परंतु त्याला एकही मार्ग सुचला नाही. अशा परिस्थितीत त्यांना आश्चर्यचकित करून सोडणारा एका मापसाचा नार्तनाव ऐकू आला. तो आवाज एकाकाचा नव्हता

व चतुराखाचाही नव्हता. भयंकर संकटात सांपडलेल्या माणसाचाच होता.

सैनिक निश्चेष्ट होऊन आपल्या नायकाकडे पाहू लागले. समरसेनाने चटदिशी भ्यानेतून आपली तलवार उचसली व म्हणाला-“या, पण सावधपण!” आणि आवाज आला त्या दिशेने चालू लागला.

सैनिक मुद्दा आपापल्या तलवारी उप-पून आपल्या नायकाच्या पाठोपाठ निघाले. ते पुढे जात होते दरम्यान तो आवाज वास्तू स्पष्ट ऐकू येऊ लागला. खोदघात वेळाले ते सर्व त्या रागी येऊन पोचले. तेथे त्यांनी जे दृश्य पाहिले ते पाहून त्यांना आश्चर्याचरोबर भीती मुद्दा काटली. परंतु

दुसऱ्याच क्षणाला भाषाभाषक परिस्थिती असल्यासारखे वाटले कारण त्या मध-हीपावर त्यांना अगदी पहिल्याने एक जिवंत प्राणूस दिसला. तो फार मोठ्या संकटात सांपडलेला होता.

कोणीतरी त्याचे दोन्ही हात बाडला बांधून त्याला टांगून ठेवले होते. अशा निःसहाय स्थितीत सापडलेल्या त्या विचा-न्याला खाऱ्यासाठी चार पाच लांडगे तेथे आले होते. त्याच वेळी एक भूगळा वाथही तेथे येऊन पोचला. त्या विचान्या माण-साच्या बंगाचे लचके मोठ्यामाठी लांढगे आणि वाथ मोचे झाडण सुरू झाले. तो माणूस घाबळून जाऊन मोठमोठयाने ओरडत होता.

समरसेनाने एका क्षणाधीत सर्व परि-स्थिती बघून घली. वाघाचा पंजा लागताच एकेक करून लांडगे जमिनीवर लोंढू लागले. त्या लांडग्यांना वाटेला लावून नंतर माणसाचे मांस निश्चितपणे खाण्याच्या विचारात वाघ असावा. उघीर झाला तर त्या माणसाच्या निचाला धोका होता समरसेनाने वेळ न वचवता चटदिशी धनुष्यावर बाण चढवून जो त्या नाचाने मोडला. तो बाण लागताच वाघ खोदघात जमिनीवर लोंढू लागला.

सगळे सैनिक पुढे पावले. परंतु लांडगे त्यांच्यावर घाबले. सैनिकांनी आपल्या

तलवारी सोसकून त्यांना वाटेला लावले. दुसऱ्यात समरसेनाने पुढे येऊन त्या माण-साचा सोडविले.

“मला जीवदान देणारे तुम्ही कोणी थोर पुत्रवध आहात! मृमचे हे उपकार मी आयुष्य भरान कधीही विसरणार नाही.” असे म्हणत त्या माणसाने समरसेनाला व सैनिकांना नमस्कार केला.

त्या माणसाचा रूपरंग व बोकड्याची रीत पाहून समरसेनाला तर फारच आश्चर्य वाटले. हा या मंत्रहोपात राहणारा नाही ह्याबद्दल त्याच्या मनात थोडीदेखील शंका उरली नाही. एवढेच नव्हे तर हा माणूस कुंडलिनी होपात राहणाराच तर नसेल अशीही एक शंका त्याच्या मनात आल्या-शिवाय राहिली नाही.

समरसेनाने त्याला तसे विचारलेही-“तु कोणत्या देशाचा राहणारा रे?”

“मी कुंडलिनी बंदावरचा एक सैनिक आहे. त्या राज्याचे सेनापती समरसेन आपणच नाही का?” त्या व्यक्तीने समर-सेनाला तो प्रश्न विचारला.

समरसेनाला व सैनिकांना तो प्रश्न ऐकून जे आश्चर्य वाटले ते एवढे तेवढे नव्हते. तो सैनिक आपल्याबरोबर ब्रह्मातून आलेला सैनिक नाही, हे सर्वांना माहीत होते. तरमग हा या बंदावर केव्हा व कसा काय आला?

त्या नव्या सैनिकाने समरसेन व त्याच्या अनुयायांच्या मनात उद्भवलेली शंका ओळखल्यासारखे दिसले. तो पुढे म्हणाला

“तुम्ही सर्व त्या दिवशी निघाला तेव्हा घूमकेतू दिसला होता, होय ना? ज्योतिष्यांनी म जायला सांगितले तरी तिकडे दुर्लक्ष करून निघालात. त्यानंतर घोड्याच वेळाने एक फार मोठे बावळ आले. समुद्र खचळला व भिती एवढ्या मोठमोठ्या लाटा उसळू लागल्या. चित्रसेन महाराज फार काळजीत पडले. लागोपाठ चार पाच दिवस कुंदलिनी देवीवर अर्घ्येक करून तिची कृपा संपादन करण्याचा त्यांनी प्रयत्न केला.

“परंतु तुम्हाला एक बाटबंदीवर चालू द्यावे. तुम्ही कोडे व कोणत्या परिस्थितीत कसाळ या काळजीत महाराज व प्रजेला काही काय सुचत नव्हते.”

“शेवटी महाराजांनी बरबारी ज्योतिष्यांना बोलावून त्यांच्या करवी तुम्ही कोडे, कोणत्या दिशेला, कसा परिस्थितीत असाल, प्रहवसा पाहून सांगायला सांगितले. ज्योतिष्याने पंचांग पाहिले. उम्या श्रावण्या रेवा काढून पाहिले व म्हणाले—“काही गलबते व त्यावरचे सैनिक वडाळ आहेत. उरलेले सैनिक व सेनापती कोणाच्यातरी बेटावर पोचले आहेत

“ते कळल्यावर चित्रसेन महाराजांनी प्रधान व इतर मंत्र्यांचा सल्ला घेतला. त्यांनी काही सैनिकांना तुमच्या बोधार्थ पाठवायला आज्ञा काढली. कुंभाडाला त्या सैनिकांचा नायक नमले कोणत्यातरी अज्ञात बेटाला तुम्ही सर्व लागलेले असणार व त्यामुळे तुम्हाला फार कष्ट सहन करावे लागणार असे समजावून सांगून फार लक्षपूर्वक तपास करायला सांगितले.”

त्या नव्या सैनिकाने सांगितलेले वृत्त ऐकून समरसेन विचारत पडल्यासारखा दिसला, “हा कुंभाड कोण बरे असला?” नंतर बाठवत्यासारखा म्हणाला—“मोहो, कुंभाड सार्थत होय?”

तर मानिक त्याच दिने आठ चाबून म्हणाला—“होय, तोच! त्याच्याच मुळे मी या भयंकर संकटात सांवरलो आहे!”

समरसेन सैनिक म्हणाला से ऐकून कित्तच क्षाला. नाजूला उभे जरासेल्या सैनिकांना काही कळलेच नाही. परंतु तो सैनिक पुन्हा पुढे बोट लागला.

“आम्ही जहाजांतून निघालां आणि काही दिवसांनी आम्ही हे बेट पाहिले. बेटाच्या दक्षिणेला आम्ही वहावांतून उतरली. कुंभाडने आम्हा श्वर्तान किनाऱ्यावर उतरून खांबायला सांगितले आणि दोघा सैनिकांनाबरोबर घेऊन बेटावर आतल्या बाजूला निघून गेला.

“आम्ही दिवसभरतो परत येईल म्हणून वाट पाहिली. दुसऱ्या दिवशी सकाळी कुंभाड एकटाच परतला आणि संमत अशी की, कारण वगैरे काही एक न सांगता, त्याची आज्ञा आहे असे सांगून त्याने आमच्या जवळ जे धनुष्यबाण वगैरे होते ते सर्व एकत्र घेऊन आमच्याकडून समुद्रात टाकविले. किती विचार करून पाहिले, परंतु कुंभाडने हा विविचयना कशासाठी केला, त्याचे कारण याच शाह्याला मुलीच कळले नाही. शिवाय याच्याबरोबर जे दोघे सैनिक गेले होते ते कां परतले नाहीत व त्यांचे काय झाले, आम्हांला मज्जीच

कळले नाही. आम्ही खोदून खोदून काही विचारल्यावर कुंभाडने त्यांना रानटी जातीच्या लोकांनी काहीतरी कारणावळन ठार केल्याचे सांगितले.

त्याचे ते उत्तर ऐकून आम्हांला अर्थातच संशय आला. म्हणून आम्ही धोर करून त्याला विचारले की त्याने धनुष्यबाण समुद्रात फेकून टाकण्या कां सांगितले? ते ऐकून कुंभाड गडकळा व म्हणाला—“मी सेनापती आहे. मी जे काही सांगतो वा करतो त्याविषयी कोणी प्रश्न करता कामा नये.”

समरसेनने बघ्येच त्या सैनिकांना शिबवत विचारले—“तरमग कुंभाडने

मुढा त्राव वेंतुळ्याचें संसृष्ट फेकले का ?”

“सेनापती, तीच हर संमत! त्याने स्वतःचे वनुष्यवाण माण स्वतः जेवळच ठेवून घेतले. त्यानंतर जोडचा वेळाने रानटी जागींचे लोक झाले. नाले, बरली वगैरे घेऊन घोडपोड्याने जोरडत आम्ही होतो तेथ आले. आमच्याजवळ शस्त्रास्त्रे मळुती. म्हणून आम्हांला तेथ जें दड्ड आणि झाडांच्या कांथा जें मिळाले ते घेऊन आम्ही आत्मरक्षण करू लागलो.

“परंतु कुंभाडाने आम्ही सर्वांना त्याचा शरण आद असें वजावून सांगितले. त्याचे हे विविध वागणे आम्हांला क्षिप्तपणाचे घाटले. आमच्यापैकी बरेच जण तोपर्यंत रानटी लोकांच्या हातीं ठार झाले होते. उरलेल्यांना पळून जाणेमुळे बदाकम झाल्याने रानटी लोकांना शरण जाण्याव्यतिरिक्त आम्हांला दुसरा मार्ग दिसला नाही.”

“इतका भयंकर प्रसंग येऊन ठेपला असूनसुद्धा कुंभाडाने पुन्हां काय काही प्रचारे नवत केली नाही?” समरसेनाने संतापून आजून त्या सेनिकाला विचारले.

“तशी मवत त्यानेआम्हांला काहीच केली नाही आम्ही शरण गेल्यावर रानटी लोकांनी आमचे हात उलट करून पाठीमागे बांधले आणि कुंभाडाच्या एका पालकी-

सारख्या वाहनावर बसविले आणि रानटी लोक त्याला आपल्या खांद्यावर बसवून घेऊन घोष करीत आपल्या वस्तीकडे घेऊन गेले. आम्ही त्याचे कैदी म्हणून राहू लागलो आणि कुंभाड त्यांच्या राजासारखा त्यांच्यावर अधिकार गाजवू लागला. तो म्हणें ती पूर्व दिशा वाटू लागली त्या रानटी जातीच्या लोकांना. त्या रानटी लोकांवर तो एवढा अधिकार गाजवू शकला हे कर्त काय झाले, आम्हांला काहीच फळले नाही.”

समरसेन मोठा वेळ विचार करून म्हणाला—“मलासुद्धा कळले नाही, बरं त्यानंतर काय झाले?” त्याने सेनिकाला विचारले.

"कुंभांडाविषयी आमच्या मनात जी छंका होती त्याने उत्तर मासहोला बोनतीन दिवसांनी मिळाले. रानटी लोकांवर धुवूय बाण म्हुणजे काय हे माहीतच नव्हते. भाणसाने एका जागी उबे पाहून दूर कोणत्यातरी पक्ष्याला किवा जनावराला मारायचे ठरविले तर ते शक्य आहे हे पाहून रानटी जातीचे लोक खक्क झाले होते. कसब फक्त त्यांच्या एकट्याच्या अंगात असल्याचे कुंभांडाला दाखवायचे होते व असा तऱ्हेने त्या रानटी लोकांवर अधिकार गाजवामना होती. म्हुणून त्याने आसल्याकडून बासचे धनुष्यबाण समुद्रात टाकविले." सैनिकाने कुंभांडाचे ते गुपित सांगितले.

"गुढे काय झाले?" समरसेनने त्याला विचारले.

एका दिवशी सर्व वरधाभर झफ व नगारे बाघू लागले. शंकडो रानटी जातीचे लोक आम्ही रहात होतो त्या वाजुला माले. त्याच्यासमोर या दुष्ट कुंभांडाने आपल्या

सैन्याचे प्रदर्शन केले. आकाशात उडत असलेली धार बाण लागताच जमिनीवर येऊन पडली, दूर पळत जाणाऱ्या हरणाला बाण मारून त्याने लोटविले. रानटी लोक कुंभांडावर तो प्रताप पाहून त्याच्या चारीबाजूला नाचू लागले. त्यांच्या मदतीने या सर्व ढोपावर आपले राज्य स्थापन करण्याचे स्वप्न कुंभांड पाहतो आहे."

समरसेन स्मित करून म्हणाला-"येथे राज्य करायला आहे तरी काय? एक दोघे मात्रिक आहेत खरे!"

"मात्रिक?" असे म्हणत तो सैनिक चारीबाजूला भ्रमभीत होऊन पाहू लागला व म्हणाला-"रानटी लोकांच्या तोंडी आम्ही ते ऐकले, खरे, परंतु..."

सैनिक पुढे आणखी काही बोल्डगार इतक्यात "ऐकलं. एवढंच नव्हे, प्रत्यक्ष पहा की!" असा खणखणित आवाज त्याच वेळी दुसऱ्याला. त्या पाठोपाठ चतुराक आपली टोपी हातात घेऊन त्यांच्या समोर येऊन उभा राहिला. (कथा:)

योग्य निर्णय

विकसावित्याने हट्ट सोडला नाही. तो शाकाश्रयण गेला, प्रेत खांधावर काढून घेतले आणि नेहमीप्रमाणे मोल होऊन स्मशानाच्या दिशेने चालू लागला. तेव्हा प्रेतात नसलेला वेताळ त्याला म्हणाला-"राजा, तू या मध्यरात्रीच्या वेळी प्रेत खांधावर उचलून नण्याचा निर्णय घेतलास त्याबद्दल मी तुला दोष देत नाही, परंतु राजांचा निर्णय नेहमी बरोबरच असतो असे मान नाही. त्याचे उदाहरण म्हणून मी तुला ज्ञातशील नावाच्या राजाने विचार केल्याशिवाय दोघां बटुल चोरांना कबी विलास केली, ती गोष्ट सांगणार आहे. लक्ष देऊन ऐक." असे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

ज्ञातशील नावाचा राजा समधराज्याच्या सिंहासनावर बसला तेव्हा राज्यात बराचक माजले होते. प्रजेचे जीवन नरक-

यातनेसारखे झाले होते. ज्ञानशील राजाने दंडनीतीचा अवलंब करून देशात जो समानशास्त्रांनी शुभमकूल वातावरण होता, त्याला आळा घातला. गुन्हांची संख्या कमी झाली आणि प्रजेला हायसे वाटले.

परंतु परिस्थिती पूर्णपणे आश्चर्याच्यात आली नाही. चोऱ्या होतच होत्या. परंतु त्या चोऱ्यांमुळे सामान्य प्रजेला त्रास होत नव्हता. चोऱ्या श्रीमंत लोकांच्या घरीच होत होत्या. श्रीमंतांच्या घरातले धन लुटून अगदी गरीब लोकांना वाटण्यात येत असल्याचे राजाला कळले.

राजाला हेही कळले की या चोऱ्या कोणीतरी दोषे चोर करीत आहेत. कारण

एकाच घेठी होतचोत आमी एकदम चोऱ्या होत असलेल्या आवडून आल्या' दोन्ही जागच्या चोऱ्यात चोराचे तपुष्य स्पष्ट दिसत होते.

या चोरांना पकडणे आपले आवड करतच आहे. बसे राजाला साहजिकच वाटले. चोर सहजी शिपायांना सापडतीलसे दिसत नव्हते. तेव्हा 'काय केले तर बरे होईल' असे राजाने आपल्या प्रधानाला विचारले.

प्रधान म्हणाला—'चोरांना घडून देणाऱ्याला मोठे इनाम दिले जाईल असे जाहीर करावे, महाराज! गोरगरावांना चोर मदत करीत आहेत, म्हणून चोराचा पत्ता त्यांना नक्कीच माहीत असणार. आपण इनाम जाहीर केले तर ते गोरगराव चोरांना धरून घायला नक्कीच मदत करतील.'

परंतु राजाला तो सल्ला पटला नाही. म्हणाला—'आपण फक्त एकदाच इनाम देणार. त्यासाठी नेहमी मदत करणाऱ्या चोरांशी शोध करून गोरगरीब त्यांना पकडून देतील असे नाही वाटत मला. कारण गरीब लोकांच्या मनात कृतज्ञता नाकाची वस्तू फार असते. नंतर आपण चोरांना पकडू शकत नाही असे जमजहीर केल्यासारखी होईल. तसे झाले तर लोक चोरांना कदापी घडून देणार नाहीत.

प्रजेच्या हिताची मी विरुद्ध कामे करी. तसेच हे कायही मी स्वतःच्या बळावर अवलंबून राहूनच केले पाहिजे.'

चोरांना चोरांमोच घडून दिले तर ते प्रत्येक आहे. असा विचार करून राजा वेप पाकटून चोरासारखा हिडत राहिला व त्याला चोरांविषयी व त्यांच्या चोरी करणाऱ्याच्या पद्धतीविषयी काही गोष्टी कळल्या. ते दोषे चोर होते. त्यांची नावे अशुभम् देवा व सिगा अशी होती. दोघेही चांगल्या मुखवस्तू घराण्यातच जन्मलेले होते. पिढ्यान्पिढ्या चोऱ्या करणाऱ्या गुन्हेगार कुळात जन्मलेले नव्हते. राज्यात अराजकत्व पसरलेले पाहून दोघे चोऱ्या कळ लागले होते.

एकदा माहिती कळल्यावर राजाने आपल्या अंगरक्षकांच्या मदतीने दोघे चोरांना पकडले. राजाने त्या दोघां चोरांना दरबारात बोलावून गुन्हाची चवकशी सुरू केली. दोघांनीही चोरी करीत असल्याचा गुन्हा कबूल केला. परंतु शिगाचे गुन्हा कबूल करतांना आपली जबाबी दिली ती अशी :

"महाराज, आपण गादीवर आलात त्या पूर्वी आम्हांला चोरीजिवाय आपले निश्चित घालवायला दुसरा मार्ग दिसला नाही. त्या काळात मी ज्या चोऱ्या केल्या त्याबद्दल मला पश्चात्ताप करण्याचे कारण वाटत नाही. परंतु आपण गादीवर आल्यानंतर मी ज्या चोऱ्या केल्या त्या केवळ स्वतःच्या स्वाधिकाऱ्याची. कारण चोरी

करण्यात मी जे प्राविण्य संपादन केले होते ते मला सोडवेना. मी चोरी करून मिळविलेले सर्व धन स्वतःच्या सुखासाठी खर्च केले. परंतु हा रंग माच मुरवाती-पासून आतांपर्यंत गोरगरिबांना मदत करीत आला आहे. त्याने संपादन केलेले धन स्वतःच्या सुखासाठी कधीच खर्च केले नाही."

राजाने दोघां चोरांना जन्मठेप शिक्षा दिली.

थेपवर गोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला— "राजा, दोघां चोरांमध्ये एवढा फरक असूनही राजाने दोघांना सारखीच शिक्षा का केली? शक्य समर्थानकारक उत्तर माहीत असत तू दिले नाहीस, तर परिणाम तुला माहीतच आहे. तुझ्या डोक्याची शंभर शकले होऊन तुझ्याच पायांवर खेळू लागतील.

विक्रमादित्य म्हणाला— "दोघां चोरांचा चोरी करण्याचा हेतू निरनिराळा होता हा फरक करण्याची गरज राजाला वाटण्याचे कारण नाही. श्रीमंतांना लुटून गरिबांना धन

वाटून दिल्याने देशाची स्थिती सुधारेल असे थोडेच असते. गरीबीचा प्रश्न राजाने वागत्या कर्तव्यगरीने सोडवायचा असतो. चोऱ्या करून मुटूने शक्यच नसते. शिवाय प्रजा सुखी व्हावी यासाठी राजाने सुरू केलेल्या प्रयत्नांना चांगले फलित आलेले दिसू लागले असता चोरांनी चोरी करून वाटलेल्या पैशांनी कायमची सुबत्ता स्थापन होणे शक्यच नाही. राजाचे प्रयत्न वृथा ठरण्याची वेळ येऊन ठेपली होती. कारण राजापेक्षा चोरच चांगले ही आमक कल्पना प्रजेच्या मनात मूळ धरू लागली होती. राजाला ही गोष्ट चांगली कळत होती. ते कोणत्याही योग्य शासकाला सहन होणे शक्यच नव्हते. म्हणून राजाने दोघां चोरांना शिक्षा केली हा त्याचा निर्णय योग्यच होता."

अशा तऱ्हेने राजाचे मौन भंग होताच वेताळ प्रेतासह अदृश्य झाला आणि माडाणा जाऊन लोबकळू लागला.

(कल्पित)

लौकिक बुद्धी

रामूशेटने पुन्हा रिवस व्यापार केला, परंतु फिलकल वेतांचीच होती. आपण कसे तरी रिवस काढले, पुढे एकुलत्या एका राघवे कसे होणार, ही एकच काळजी होती. राघवा व्यापाराचा थोडावेढील अनुभव नसताना व्यापारासाठी काही शोधवत घालावे तर रामू शेटचाच व्यापार वेताचा. म्हणून गहरात व्यापार करणारा त्याचा पित्र रंगूशेट कोणत्यातरी कामासाठी आला तेव्हा रामूशेटने त्याच्याजवळ रामूच्या भविष्याविषयी प्रश्न काढला.

रंगूशेटने राघूला बोलावून त्याच्या हातात एक बिट्टी लिहून दिली व म्हणाला— "तू पुढे चल व आमच्या घरी जाऊन ही बिट्टी दे आणि मी उद्यां वेतो आहे असे सांग."

राघू रंगूशेटच्या घरी मंहुरात गेला. रंगूशेटच्या घरी त्याची बायको व चुनवाई होत्या. रंगूशेटच्या बायकोने राघूला जेवायला नवदांना चुन जवळपास नाही बसे पाहून म्हटले— "माझी चुन माझ्याही सारखी भाकते. माझा जीव खाते! कधीतरी ती नाही का मारू होणार?"

"विकलेल्या पत्नीकडे पाहून कोवळी पाने हुंमतात. त्याची गळून आयची वेळ कधी येईलच की, याचा नाही विचार करीत." राघू म्हणाला.

मध्यवरी रामू कोणत्यातरी कामासाठी घूर घेती तेव्हा चुन मात्री वाढायला. ती राघूला म्हणाली— "ससुबाईचा स्वभावच मोजा 'हा' आहे! नेहमी म्हणतात 'तू तरी कधी रामू होणार नाहीस का? तुला राही का अनुभवार्थ जाणणार?"

गरीबाच कधीतरी जायथंच आहे! म्हणून कष्टाभ्यासापातूनच काकरी सिद्ध करून कोणी वेवती का?" राघू म्हणाला राहानुभूती दर्शवीत.

रंगूशेटने आल्यावर त्याच्या बायकोची व चुनयेची राघूचे काय बोलणे शक्य हे विचारून घेतल आणि रामूशेटला लिहून कळविले— "बरे तुझ्या म्हाला लौकिक ज्ञान कमजोब आहे बरे!"

हक्क

गगापूर गावाच्या गावी रंगनाथ नावाचा एक माणूस रहात असे. रंगनाथ स्वभावात शांतवृत्तीचा सत्सारात होता. त्याला काही गम्य नाही अशा वृत्तीचाही होता. तो मितभाषीपण होता. तो कोणाशी मैत्री बाढायच्या मानगडीत पडला नाही. गावकरी त्याला एक अक्कलशून्य माणूस मानीत.

रंगनाथची बायको कमला एक वस्ताद आई होती. तिच्या तोंडी लागामला गावातले लोक भीत. तिला पैशाची हाव फार होती. म्हणून ती रंगनाथला गगापूर बोलावून घऊन आली व तिने निराळा सत्सार बाटला. ती घरात लागणारा अत्यावश्यक सर्व सुद्धा न करून पैसे साठवीत ते व्यजाने देई. तिने सोन्याचे चार दागिनेसुद्धा करवून घेतले होते.

रंगनाथाचा भाकटा भाऊ खंडराव आपल्या गावच्या काही लोकांबरोबर तीर्थ-

यात्रेला जायचे ठरवून व जवळचे महादेव रुपये घरात ठेवण शिवगात्र संपन्न घरच्या भाऊकडे ठेवण्यासाठी गगापूरला आला. त्याने रंगनाथकडे पैसे ठेवून दिले आणि चोखंध्याला निघून गला.

कमलाले 'विराते ठेवलेले पैसे मांजून पाहिले, बरोबर सहाशे होते. ते पैसे पाहिल्यापासून कमलाच्या मनाने ते पैसे स्वतःचे करून घ्यायचा मोह झाला. तिने बराच विचार केला व काहीतरी ठरविले.

रंगनाथाला कोणत्यातरी कायमासाठी शहरात जावे लागले. त्या दिवशी ती तवऱ्याजवळ मोड बोलून म्हणाली- 'काय हो, साक्षी पांच नोळथाची माळा आम्हामी पैसे वेते ते नेऊन खहुरात कोणाकडून तरी सहा नोळथाची माळा करवून आणता का? संभाळून आण बर का!'

रंगनाथने सगल्यांसारखे त्याची शिजव घ्याली व ती खंडरावाची असल्याने ओळखून शहरातील खालच्या स्वरात धाडत म्हणाला 'हे पैसे आपले नाहीत ना!'. तुमचे अवतल पाहून मला मान पडला. पण नाही खंडराव म्हणजे काही रक्क: आहे का? त्याचे पैसे म्हणजे ते आपले नाहीत का? तो मला माझ्या पांढऱ्या मुलासारखा आहे. 'काचे पैसे खर्चून घ्यायला मला हक्क आहे नाही म्हणणारा कोणो असत वर यांना समज घेऊन नाथ म्हणाव 'कमला ठासून म्हणाली.

तु म्हणालोस ते बरोबरच आहे व खंडराव आपल्याला मुलासारखेच तर

आहे!" असे म्हणत रंगनाथ एक वास्तू न बोलता शहराकडे निघाला.

शहरात पोचिपर्यंत काळोख पडला, रंगनाथ खूप इमून गेला होता, जवळचे एक धर्मशाळा दिसली त्यात विद्यांतीसाठी शिरला. तेथे खंडरावला पाहून रंगनाथ आश्चर्याचकितच झाला.

खंडराव धोरत्या भावाला म्हणाला- "त्या बाजूला पुढामुठे सर्व रस्ते बंद पडले आहेत. म्हणून आम्ही सर्व परतलो. जेथे सनाळी निघून गगापूरला जायचे ठरविले तेथून पैसे घऊन मग गावी जायचे म्हणतो.

'पैशासाठीच असेल तर गगापूरला जाण्याची गरज नाही. तुला पैसे माझ्याच

जवळ आहेत तुझ्या बाहिरीया तू मुला
खारखा तर बाहेर म्हणे! म्हणून तुझ्या
आईसारखा तुझ्या पैसावर तिचा हक्क
आहे व ते बापरायबा हक्कही तिला आहे
म्हणे, तेव्हा त्या पैसांची आशा तू सोड!"
रंगनाथ खंडेरावाला म्हणाला

इतके दिवस कष्ट करून मिळवून जम-
विलेले पैसे असे गेलेले पाहून खंडेरावाने
डोळ्यांत पाणी काढले

खंडेरावाचा बेहरा पाहून रंगनाथाच्या
हृदयाला पातळ फुटला कमलाच्या म्हणण्या-
विरुद्ध काही करणे म्हणजे मोठी चूक
होणार! परंतु धाकट्या भावाचे दुःखही
कमी श्हायला हवे परंतु ते कसे?

अकस्मात् विजंभा शटका लागला तसा
एक विचार त्याच्या मनात आला.

'एवढं मत्तला लावून घेऊ नकोस
खंडेराव! तुझी बाहिरी म्हणजे तुझ्या आई-
मारसोच की नाही? तिनेच पैसे घेतले
पावहल तू इथी होता काय नये! कोणी
परक्याने पैसे घेतले का? तू तिचा मुलगा

बाहेस. मुलगा म्हणून तिच्या पा व
बर तुझा हक्क आहे. म्हणून तू हा दागिना
ठेवू न दे." असे सांगून रंगनाथने बायकाचा
तो दागिना खंडेरावाला दिला आणि रंग-
नाथ दुसऱ्या दिवशी गंगापूर परतला

रंगनाथाच्या प्रतापाची गोष्ट कळल्या
वर कमलान भाकाघपासाठी एक केले
म्हणाली अहो दोन महिन्यांचा दागिना
गेला की! ही तुमची भिकारखी बक्कल
पाहून मला राग का येऊ नये हो!"

कमला अशी ओरडू कां लायली, न
कळल्यामुळे आणि आपण काय चुक केली
हे न कळल्यामुळे रंगनाथ वेडपासारख
तोंड करून कमलाकडे पाहू लागला

बाणखी धोड्या घेऊाने खंडेराव जाला
व कमलाला तिचा दागिना त्याने दिला
नेव्हा भाट्यात जीव फडल्यासारखे तिचा
घाटले खंडेराव जणू काहीकाही घडल्य
नाही असे दाखवून बापछी पैशाची पिशवा
जळत व भावाभाऊजयीचा निरोप पडून
अकस्मात् गावी निघून गेला

हुशार नोकर

गोस्वामीचा भोकर संकरशेट्या दुकानात मुकताच लागला होता तो सर्व काम
जसे-मत्तयापेक्षा जमवून घेणे एवढे दिवशी मत्तया जमवून घेऊन दुकानावर आले आणि
आपला उदर बाहेर बाहेर टाकायला गेले त्या दिवशी मत्तयातले पैसे भिमाबाब पडले
गोस्वामीने बोटवडी घेतून सर्व नाकां भेटून कमल लावून घेतले

त्या दिवशी गती संकरशेट्या जमवून घेतून आणून खालीन गले भोकरशेट्या
बायका माल जमवून घेतून मत्तया घेऊन त्या वेळा गोस्वामीने लागून हात घालून त्याला
अंगठे जमवली व संकरशेट्या बायला खोलीत गेला.

संकरशेट्याने गोस्वामीचा कामावरून काढून टाकले. कामावरून काढून विचारले
"तुकाळी माझ्या घिसतून पैसे भिमिनीवर पडले तेव्हा मला किती पैसे होते हे
माहीत नव्हते, असे वाटून याने एक कंपनी घेऊन कामावरून काढून घेतला आणि
पैसे मला कळून दिले जातां जेव्हांना माझ्या बोटवडी बंगडी ठाटात पडली तेव्हा
माझ्या हातात भागी नाही हे त्याने पाहून ठेवले. सावनावर एवढी बावीक नजरे ठेवणारा
नोकर कधीच " संकरशेट्या म्हणाले

दरिद्रनारायण

विद्यार्थ्या याचा गावप्रमुख विरूपाक्ष याच्या मुक्कबरून मदद होवा तो म्हणून याच गावाला दानधर्म करी. मुक्कल बाणी असे वर त्याने कधी त्या म्हणून नाही ठरले त्याला पाठभर जवायला वाढले तो दर वर्षी वैशाख महिनाभर अन्नदान करीत असे म्हणून वैशाख महिना येताच जवळपासच्या गावचेच नव्हे तर दूरदुरच्या गावचे सुद्धा साधूस्तथासी विद्यानगरला येऊन वस्ती करीत व विरूपाक्ष पट्टसजीवन वाढी ते आनंदाने खात व त्याला भागीवीद देत

एके वर्षी विरूपाक्ष वैशाख महिन्यात अन्नदानाची तयारी करीत असता त्याची बायको विमलाक्षी म्हणाली- 'काय हो! निदान या वर्षीतरी फक्त साधूसम्याष्टांताच केवळ शाक्याची व्यवस्था करावी साधू-सम्याष्टांता जेवायला वाढले तर पुण्यसाध

तरी होईल, साध्या भिक्षाच्या खायला पाळून केवळ पाण्याने आहे'

विमलाक्षी फक्त अन्नदान करून तसून आनंदाने काणा वेवपुष्प हाती को? ती तसून ते वगणारे लाऊ अन्नदानला अपात्र आहेत असे चाटते का बुळा? उद्यांपासून, आपण अन्नदानाला वापकस मुळ वग्या दराबाय भागाने तसे कर म्हणून मी मांभिर त्याचा वर अर्थ नुसा ठरले असे सांगून विरूपाक्षने येथून त्या वाय करायच ते सांगितले.

विमलाक्षीने नवम्याने पुनर्विचाराने करण्याचे ठरविले

पहिल्या दिवशी अन्नदान करीत असताच मुळ हात असताच दहा जण साधू-सम्याष्टांता काहीतरी विरोध भयानक व दंडातून आता तसे पकडून घेतले म्हणून आम्हाला पकडून लावावे

व अन्नदान करणाऱ्याची गरजच काय ती? असे म्हणून लाय आम्हाला वाडगे भिरकावून देत सर्व तिघून गेल

इतक्यात त्रिपक्ष व विमलाक्षी दहा घरांतून जाऊन कण्टेरी भरून घरांतून गेली म्हणून "साधू मुख्य हो या सर्वो पक्ष चालतो आम्ही नाहींत, म्हणून दर वर्षीप्रमाण पंचपक्वान्नांच अन्नदान करण अन्नदान नाही ही कण्टेरीच उभारून घेतली स्वोकारण्याची कृपा करावी'

आता सर्व गाव नरविहायतात घेऊन उभे राहिले व सततून जाणून 'दहा जण' मध्येचून वलून आम्ही आता आम्हाला जेवण द्यावेत दहाभरी कण्टेरी मिळून नाही म्हणून का? दहा जण तर असत

अन्नदान करण्याची गरजच काय ती? असे म्हणून लाय आम्हाला वाडगे भिरकावून देत सर्व तिघून गेल

कितो मोठे दिवसरे साधू सौम्य स्वभावाच्या एकाद्या अन्नदान करणाऱ्याने पंचपक्वान्नां वाढली नाहींत की कितो सतापून जाताना याची कल्पनाही तसलली विमलाक्षी अन्नदान झाली ती ते सर्व दूध अन्नाने होऊन पहातच राहिली

घोठ्याच वेळाले आणखी एक संन्या-दाच रोडक अन्न आण वग्याला वग त्या मिळाले आता गाव तिघेही मनाने व माद खत पकतीत येऊन तसून विमलाक्षीने त्या सधू-सम्याष्टांता माद घेतले अन्नदान करून वग्याला आणून ठेवली अन्न

अगदी तक्रारच बघायला मुद्दान करावयाची नसली केली

परिस्थिती कळताच या सन्याशांचे टांढकमुद्दां संघावर जात असल्यासारखं नाटक करीत बोरडलं- 'मिकारड्यांना वाढतात तसे हे काहेरीचे पाणी सर्वसंग-परिचयाय करणाऱ्या सन्याशांना वाढायला काही वाटले का मुद्दांला? तुमचे हात पुढे तरी झाले कसे? आमचे कर्म म्हणून हे दिवस बघायला मिळत आहेत. आम्ही मुद्दां तुमच्यासारखे श्रीमंतात दिवस काढत आहेत वाटल काय तुम्हांला?' असे ओरडत समोरचे वाडगे लावले भिरकावित वळत निघून गेल

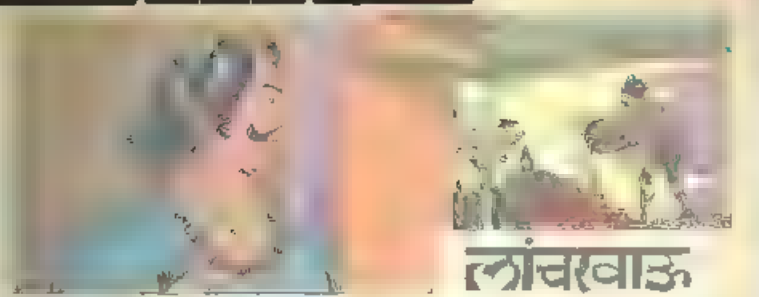
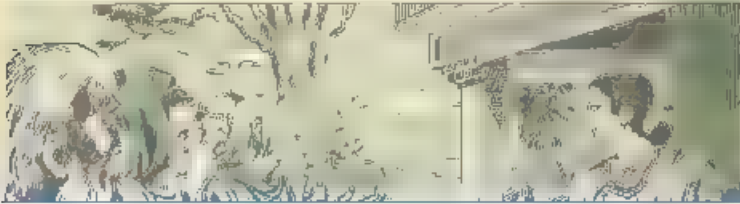
या वर्षी बैशाख महिन्यातले अन्नदान म्हणजे फक्त कण्टेरीच्या पाण्याशिवाय आणखी काही काढणार नाही हे साधू सन्याशांना व वृद्धावृद्धांना कळले पणवासावर महिनाभर मनघोबत हात मारायला मिळणार या आश्रम आलल्या सर्वांना हताश होऊन परतावे लागले सर्वे विक-पाळाला व विमलाक्षीला शिव्या देत

निघून गेले उरले ते

विमलाक्षीने त्यांना घरात बाळगविल नाही व बाहेरच ते उभे होते त्यांना म्हणाली- 'या वर्षी आमच्या घरी पच-पक्वासांची जेवण नाहीत वर फक्त कण्टेरीच मिळेल. ती सुद्धा एकेकाला वाडगाभरच मिळेल!

ते ऐकून आनंदाने विस्फारित होऊन पहात ते उपाशी गरीब म्हणाले- आई आम्ही दररोज पंचपक्वान्न खातो का हा? कण्टेरी पिऊन तरी किती दिवस झाल हा!' असे म्हणत ते सर्वे रस्त्यावरच पंगट करून बसले आनंदाने कण्टेरी पिऊन म्हणाले "अन्नपूर्णाआई आम्हांत आई! तुम्हाला देव आयुष्यभर सुखी ठेवो!' असा आशीर्वाद देऊन आनंदाने परतले

भूक असेल तोच खरा भुक्छू व नाच 'दरिद्र-नारायण अशाच लोकांना नयदान करण्यात पुण्य आहे व पुण्यार्थ वाढे हे विमलाक्षीला अनुभवाने कळले

लांचरवाऊ

ब्रह्मदत्त काशीच्या गादीवर असता बोधिसत्त्व त्याच्या पदरी कपाधिकारी म्हणून काम करीत होते

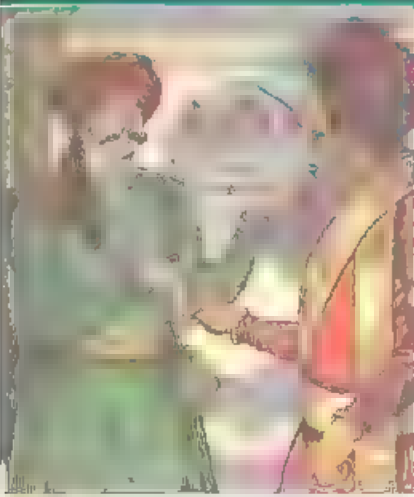
कपाधिकाऱ्यावर राज्यासाठी लायणाऱ्या हत्ती चोडे वगैरे प्राण्यांची, सस्या-क्षेत्रांची व इतर वस्तूंची खरेदी करण्याची जबाबदारी वसे अर्थातच त्याने प्राणी व पक्षायांच्या गुणवत्तांची पारख करून किंमत ठरवायची असे या कामात लाबलुच-पतीला खूप जागा वसे परंतु बोधिसत्त्व इमानदारीत सार्वे प्राण्यांची व मालाची जांगली पारख करून योग्य रक्क किंमतीला ती खरेदी करीत असत.

ब्रह्मदत्त राजा फार लोभी व ससयी स्वभावाचा होता त्याच्या मनात आपल्या कपाधिकाऱ्याबिपयी संतप्त होता थोड्या किंमत पक्ष जास्त किंमत देऊन मध्ये स्वतःसाठी काही रकम उचलीत असावा

काही दरबाराच्या लोडी त्याने बोधिसत्त्वाबिपक्ष तशी तक्रार ऐकली होती हा या पदावर राहून तर थोड्याच दिवसांनी राज्याचे दिवाळ निघायचे

राजाने ह्या विचारात असतां एकदां राजाधान्याच्या बाजून राजकाड्याची जी खिदना होती ती उपजली. एक माळी उन्हातान्हात झाडांना पाणी घालीत होता ती राजााला दिसला किती इमानदार माणूस आहे नाही तर इतक्या उन्हांत धान गाळून याने झाडांना पाणी लावले अगते का?' अत राजाला वाटले

दुसऱ्या दिवशी राजाने त्या माळ्याला बोलावून त्याला बोधिसत्त्वांच्या जागी कपाधिकाऱ्याच्या पदावर नेयले. राजाला वाटले की हा नवा अधिकारी खरेदी करवांना प्रामाणिकपणाने स्वस्तात खरेदी करून राज्याचे पैसे वाचवील, परंतु झाले

उलटे तो जातीनच दखि होता हुतात आलेली संजी कां बवडावी म्हणून तो ज्यास्त किंमत देऊन छरेची कर लागला माल विकणारे व्यापारी त्याच्या हातावर चार पैसे ठेवून मालाची किंमत वाढवून थंड जागले मालगाला मालाच्या गुण-धर्माची तरी माहिती कोठे होती म्हणून हलका माल जास्त किंमतीला खरेदी होऊ लागला. कधीकधी व्यापाऱ्यांचे मुकसाम घुडां होई कारण मालाची पारख तसल्या-मुळे तो खांशेल जी रक्कम व्यापाऱ्यांना मान्य करावी लागे त्यांचा माल विकत घेणारा राजाचा कयाधिकारी. म्हणून फायदा होतो अगार मुकसान त्याच्याबिरेड

तो जी किंमत देई त्या किंमतीला मान देऊन निघून जात कोणी त्याच्यावर अन्याय होतो आहे, असे उघडपणे बोल घेता तयारच नव्हता.

एके दिवशी परदेशातून एक घोड्याचा व्यापारी उत्तम जातीचे पांचशे घोडे वरून काशीच्या राजाकडे आला. राजाने उगव आपल्या दरबारा ७५ अधिकाऱ्यांकड निरोप पाठवून त्याला सांगितले की घोड्यांची पारख करून घोडे जागले असले तर देऊन त्यांची किंमत देऊन टाकावी

कयाधिन्यायने पांचशे घोड्यांची पारख केली व किंमत एका पायली तांदुळावर जास्त असणे शक्य नाही असे मत ठरवून मान्यते घोड्यांना मिळून एक पायली तांदुळ झाला आशा केली व घोड्यांना तबेल्यात नऊन बांधायला सांगितले

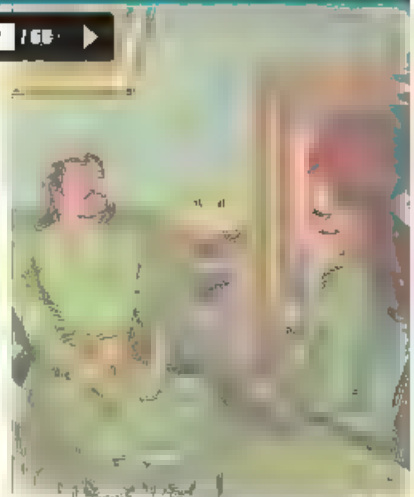
घोड्यांच्या व्यापाऱ्याला तर धक्काच असला बापण किती मूसंपण केला? त्या इतर व्यापाऱ्यांप्रमाणे पुढे निघून जायला ऐवजी त्याने सरळ महाराजांपर्यंत अर्दी कडी पोचवायची याविषयी राज्याचे जुन कयाधिकारी बोधिसत्व यांना येतून त्याच्यावर जो अन्याय झाला होत तो मानून त्याचा मजल विचारला बाधिसत्वची संवे एकून घेतले व म्हणाले हे पहा

मी मागलो तसे करा या नव्या कयाधि व्यापक मज जाती म्हालावी यासाठी पाल्यात बांधा हातावर काही रक्कम द्या व नंतर त्याला विचारा- 'बापण आपल्या घोड्यांची किंमत एक एक पायली तांदुळ सांगितली ती ठीकच आहे तर एक धनंती आहे आपण या पायलीवर तांदुळांची किंमत किती हे महा-राजांसमक्ष दरबारात सांगू शकाल का? कयाधिकाऱ्याने ते मान्य केले तर त्याला राज्याच्या दरबारात घेऊन मा. त्यावेळी तो तेथे असेच तुमच्यावर अभ्यास होऊ नये यासाठी संवे आवश्यक ते करीत "

बोधिसत्वाने सांगितले त्याप्रमाणे त्या घोड्यांच्या व्यापाऱ्याने कयाधिकाऱ्याच्या हातावर काही पैसे ठेवले आणि बोधिसत्वाने विचारायला सांगितले होते तसे कयाधिकाऱ्याला विचारले

कयाधिकारी तर खूपच आशा न म्हणला- "त्यात काय! एक पायली तांदुळाचे किंमत सांगण नव्ह कडील काटाच नाही त्या महाराजांना दरबारात जाऊन मा मागते आणि त्याच्याकडून होय शकविते

दुसऱ्या दिवशी दरबार भरला सज्ज-सज्ज इतकी होती असे सत्ता व सर्व अधिकारी हजर होते. महाराजांनी परवानगी मागून

बोधिसत्वमुखा दरबारात आले होते घोड्यांचा व्यापारी राजाला अभिवादन करून म्हणाला- "महाराज! आपल्या नव्या कयाधिकाऱ्यांनी माझ्या पांचशे घोड्यांची किंमत एक पायली तांदुळ म्हणून ठरवून दिली आहे; ती ठीकच आहे. परंतु मला यात एक शंका राहली आहे या एक पायली तांदुळाची किंमत किती माना-न्यानी?

तोपर्यंत राजाला घडलेली गोष्ट काहीच माहीत नव्हती म्हणून त्याला आश्चर्यच वाटले त्याने नव्या कयाधिकाऱ्याला विचारले- "पांचशे घोड्यांची किंमत तु काय ठरवून दिलीय? "

‘प्रसो! एक पायली तांडूळ!’ क्रयाधि-
कारी म्हणाला

“असं! फार खून, पांचशे बोड्यांची
किंमत एक पायली तांडूळ असेल तर
पायलीभर तांडुळांची किंमत, किती?’
राजाने विचारले

क्रयाधिकारी यामपुढे न पाहतां एकदम
म्हणाला-“पायलीभर तांडुळांची किंमत
किती विचारता, प्रसो? सर्वे काशीराज्य
आणि त्याची मांडलिक राज्ये मिळून
जितकी किंमत होईल तितकी!”

ते विचित्र उत्तर ऐकून मंत्री व राज्याचे
इतर अधिकारी प्रमुख नागरिक हसत
टाळछा बाजवू लागले. हसतहसत त्यांच्या
पोटात दुखू लागले

स्वाभ्यावेकी एका नागरिकाने उठून
जाग्या क्रयाधिकाऱ्याला विचारले- आज-
पर्यंत राज्याची किंमत किती हे ठरविण
अशक्य वाटत होते वा म्हाला परंतु आज
कळले की सर्व काशी राज्याची किंमत तू
सांगतो आहेस तशी पायली तांडूळ आहे

तुझ्या बुद्धिमत्तेचे की तुक व त्वेने तें ठर-
वावच आहे”

तेव्हा बोधिसत्व दरबारात उभे राहून
म्हणाले-“या क्रयाधिकाऱ्याने सांगितले ते
सरे आहे! त्यात आश्चर्य करण्यास मला
काय आहे? त्याला हसण्यात व त्याची
पट्टा करण्यात काय अर्थ आहे? त्यान
पांचशे बोड्यांची किंमत एक पायली तांडूळ
सांगितली आणि एक पायली तांडूळाची
किंमत सर्व काशी राज्य व त्याची मांडलिक
राज्ये एवढी त्यान सांगितली हे प्रमाण
पांचशे बोड्यांची किंमत काशी राज्य व
मांडलिक राज्य एवढी झाली हे कळत
म्हणून क्रयाधिकाऱ्याने पांचशे बोड्यांची
किंमत ठरविली ती व्याख्य आहे”

बोधिसत्व म्हणाले ते ऐकून सर्व दरबारी
थक्क झाले. चवकशी केल्यावर धडलली
गाष्ट कळली तेव्हा काशी राजाला आपली
चक बळली व त्याने आश्चर्यात क्रयाधि-
काऱ्याला कामावरून कमी करून पुन्हा
बोधिमत्त्यांना त्या राजावर गुल

बुद्धाचे निर्वाण

सोमप्रभुने न भोदालागले वातले
बुद्धाचे दान भुगण्य व समर्थ असे
विद्या होते त्याने बोधधर्माचे प्रचार
करण्यासाठी त्या बोधना तेवले दोघे
विषय दोन विग्निराठ्ठा श्रद्धेलात
राहु लागले

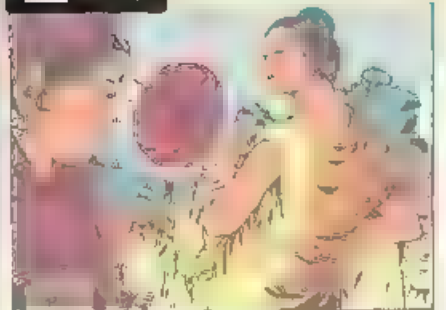
फाटो सर्वे मोहलोवर स विमुक्ताला
दातले की त्याने विषयिण लोकांवर
होणारा आहे परंतु तो बुद्धाच्या
दशास मला बुद्धाचा आकाशत व
निगण संज्ञन सांगितले अ वच्य आहे
का तेव्हा किना बुद्धधर्म म्हा लागे
मला म्हा दान के जितणी म्हादालाग्या
बुद्धी त्याला विद्याप्राप्ती आभर्त

मोदयत्यायनामो बोद्धधर्माचा जो ज्ञान
प्रचार केला त्यामुळे काही कट्टर धर्म-
वर्तिकांना राग आला त्यांनी
त्याचा वध करण्यासाठी एका मारी-
कायने त्याने व बुद्धाची गोमरी म्हा
मोदयत्यायनामो बुद्धाचे ज्ञान म्हा
मोदयत्यायनामो बुद्धाचे ज्ञान म्हा

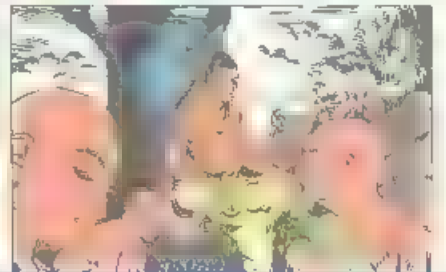

गणेशजीने मीदया भावनांचे अनेक वंश
 मारले आणि हातून नवले भावना
 काढून घेतले. त्याच भावनांचे एक
 जादूचूट काढून घेतले. मीदया भावनांचा
 हा भावनांचा भावनांचा भावनांचा भावनांचा
 भावनांचा भावनांचा भावनांचा भावनांचा
 भावनांचा भावनांचा भावनांचा भावनांचा

आशा बुझाते वर आशा बघते झाले
हून मग निवचन व संघटनेला गले
तपासणी राज्यातही अहमिका
बघावली. राज्यासाठी अहमिका बघावली
आशा बघावली. राज्यातही अहमिका
बघावली. राज्यातही अहमिका

पूर्वजन्तो तानि श्यामण्या वृद्ध साना
 निरालो वीरुत उरुः = उरुवन याना
 एक आग्रान घुक्त धीने तंग मे
 एक झाट खान उरुतन वसना अश्वीर
 इ झाटखान खान दाने झाट खान
 याना वागणाना दाना झाटन आने
 नन वरुणाना गेडागाना इ गेडन
 इ गेडन गुमनत वीरुताना घाटनाना
 आननाना वरुणाना अश्वीर योत
 नु गेडन इ गेडन न आनननाना
 न अश्वीर = गुमनाना वरुणाना
 न वरुणाना वरुणाना वरुणाना
 याना गुमनाना वरुणाना वरुणाना

[illegible][illegible][illegible]

बदलू पावतू तूत विचुन जेठ तस भा
आपला सध ध्यावा एक विचार चड
बलावा कुठार हाता त्याने आनंद
मोका. कित त्या ने म बावत कुठक
मुठकत तालिबु मोठार मोला ते
म स पळार केवळ नवले विचारान
हे पळलेव मसुनही कळ्यावा च्या
मग मग मसुन पळले वक देऊ
शकना नाही

मोमन झाल्यामनर बंद आताही
पहिल मोग प्रसन्न वेळत एतक वे
बलावे मोगाचा विचाराना मोगाचे
त्याच अकस्मात संशयाच तोंकाची
मदी इतकी त्या प्रसन्नची वेळ आहे
होमनात झालेला विचारान विचाराना
मोगाची उत्तर बंद वत मसुन
मोगावर मोगाच डोल मसुन

बलावे विचारान दिवसाला पसरत
त्याच्या मोगाच विचारान मोग व
मिळीले विचारान मोगाचे मोग ते
मोगाचे मोगाच विचारान मोगाचे
मोगाचे मोगाच विचारान मोगाचे
मोगाचे मोगाच विचारान मोगाचे
मोगाचे मोगाच विचारान मोगाचे
मोगाचे मोगाच विचारान मोगाचे

उग्रसेनाचा राग

उग्रसेन महाराजांचा भयंकर राग बेट असे
ते मुघराज असेपर्यंत तसा काही प्रसंग
परतना नाही परंतु गावीवर आल्यापासून
त्याच्या रागाचा परिणाम अनर्थकारी होऊ
मगला

आपल्या रागाचा आळा घालण्याचा
त्यांनी लाव प्रयत्न करून पाहिला परंतु
राग आला की त्यांना देहभानच रहात नसे
व ते अत्यंत क्रूरपणे वागता, परंतु राग
कमी आला की त्यांच्यासारखा जायला
नामूस मिळायला नाही

एकदा त्यांना एका सैनिकावर मयंकर
राग आला व त्यांनी लग्न त्याला पंचवीस
कोरडे छावची शिक्षा मागून त्याचा अंमल
नद करविता कोरडे खाऊन ती बेचुड
ते उग्र पडला असता त्याचा राग उतरला
होता त्यांना फार वाईट वाटले व त्यांनी
त्या सैनिकाला मार मारून मारून मारून

राणीकडे गेल्यावर त्यांनी आपल्या चुकी-
बद्दल पुढील परकात्ताप व्यक्त केला

राणी म्हणाली- 'मुम्हाका इतका राग
यणं हे दशहिलाचे नाही!'

'मग मी काय करू? राग काबूत
ठवण्याचा किती प्रयत्न करतो आहे
उग्रसेन राणीला म्हणाला

'मी एक युक्ती सांगते धमूक तुम्ही
कोणाला काही शिक्षा केलीत तर ही शिक्षा
स्वत अनुभव घडून पहा. राणीन मुचविल

एक भाटबडामुळा कोटला तसेल व
उग्रसेन महाराजांनी आपणही एका सैनि-
काला पंचवीस कोरडे छावची शिक्षा केली
शिक्षा देऊन सान्त्वावर त्यांचा राग पार
नाहीसा झाला त्याच वेळी राणी म्हणाली
होती ते त्यांना आठविले "एवढ्याशा
चुकीबद्दल पंचवीस फाटकांची शिक्षा कारण
हाच धोर अपराध आहे हा अपराध

केल्याबद्दल मी हीच शिक्षा भोगवी म्हणतो." उपसेन महाराज म्हणाले

परंतु तेथे हजर असलेल्या सैनिकांसाठी एकही जण महाराजांना ही शिक्षा करायला पुढे पाठवत हाकीना राजाने आज्ञा केली तरी काही उपयोग झाला नाही

उपसेनाने राणीकडे भाऊत धडलले घोष सांगितली राणीहसून म्हणाली "सैनिकांमधे लहानमहान सगळा केल्याबद्दल पंचवीस फटक्यांची शिक्षा तुम्ही केलीत सगळा राजाज्ञा मान्य न करणं हा शर फायदा होठा अपराध झाला तरी सुद्धा तुम्हाला राय झाला नाही म्हणजे शिक्षा भागा-
यला तमचं तयार नाही हाच उपाय आहे."

ते एकूण उपसेनाच्या अहवालात प्रयत्न करूया

मला मारलं नाही या अपराधाबद्दल मी आपल्या सैनिकांना बरी शिक्षा द्यावी म्हणलेय. तुम्हाला रायचं असतं तर तुम्ही त्या भाषेत पळत करवून दाखवा. उपसेन महाराज राणीला म्हणाले

राणीने लघन एका सैनिकाला शोकाविलं व त्याला विचारलं - मी मागेत ते काळील का? को तत्क्षण मृत्युदंड भागवला तयार हातील का? राणीने विचारलं

तो सैनिक थोरला केतन राणा म्हणाले ते करतो. म्हणाला राणीने त्याच्या हाताने चावक दिलं व राजाला फक्त डे म्हणाली, तो त्या शोकातून कवळ झाले

राजाला पहिला फटका जमताच राजाला घेरी आल्यासारखे झाले दुसरा फटका पडल्यासाठी राजा उलटला व त्याच्या हातातून चावक ओढून चक्रा तपासत देहा फटके मारले राणी काही म्हणायला गेली तेव्हा तिकडे लक्ष न देता निवडून प्रधानाकडे गेला व म्हणाले राणीने राजाद्वारे केला आहे तिला हद्दाराचं शिक्षा मोकरीत आहे, साध्या भाषेत सांगत रावत त्याला नाही तर तगळं देत देऊन कसं झालंय तसेच तिला म्हणून प्रत्यक्ष त राणाचा जवळचा एका अरण्यात नेऊन मारिले.

फार जाईल दाखव व मगान खेच जाऊन राणीने पलं घेत पुढात आणलं आणि असेच प्रकार तिचे सगळे मागीतली

राणा राजाला म्हणाली- प्रभो क्षमा करावं तर आणखी एक उपाय मुचविले अशी आशा काहा की आपण कोणत्या एखादी शिक्षा केली तर लगेच ती शिक्षा दिली जाऊ नये भयंनरी आपला राग कमी होईल राग जबरदस्तावर आपल्या डोक्याचा माणूस मिळणं चक्यनाही!

राजाने आपल्या अधिकाऱ्यांना तसेच क्षामित

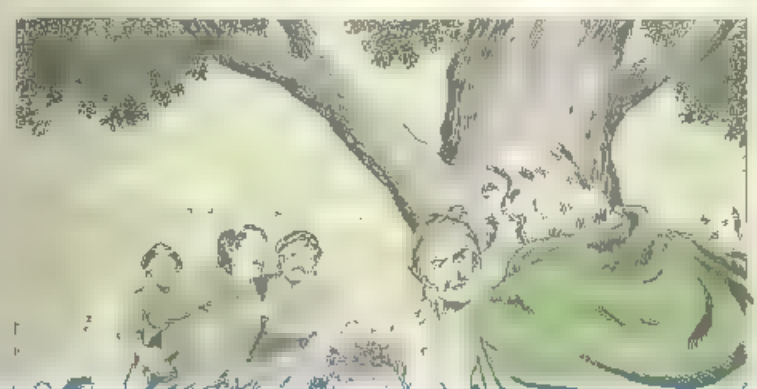
परंतु ती सुक्तीसुद्धा निरुपयोगी ठरली कारण राजाने कोणत्या शिक्षा केली व ती

संबंधित अधिकाऱ्यांचा राग येई. शिला दिली जाईपर्यंत त्याचा राग वाढतच जात असे

आपल्याला राग येतो त्याविषयी प्रजेला काय वाटते हे कळाय म्हणून उपसेन वेच पाळतून एकादा राज्यभर फिरला.

एका जागी त्याला त्याच्याहून जास्त रागीट माणूस भेटला. त्याचे वेच पाळतून फिरत असलेल्या राजाशी भोंदण झाले

जवळपासच्या लोकांनी राजाला शांत करण्याचा प्रयत्न करीत म्हटले- बाबा, हो, तो क्रमापासूनच रागीट झाले आहे! त्याला राग आला तर राजालासुद्धा सोडणार नाही! "

कसा सोडणार नाही? मीच महाराज आहे! ह्याचं माझ पाय उरून क्षमा मागितली नाही तर याचा मी पचास फटके देवचीन!" तबसम म्हणाला आणि आपला पांढरलेला वेष्ट काढून फकून दिला.

इथेच महाराज क्षत्याचे कळस पेशी मुढा रागीट माणूस गप्प पडून म्हणाला "राजा असला म्हणून मला त्याची पर्वा नाही त्याचीच सवें चुक आहे! त्यानेच माझे पाय धरून पाहिले."

जातं माव ससम स्वतःला आवक झाला नाही त्या रागीट माणसाला फटक्याची शिक्षा भोगाची लागली तो फटके खात असताही राजाला शिब्या देतच राहिला, अशा मुखांना राजाने शिक्षा केल्याबद्दल अनेक लोकांनी राजाला नाचे ठेवली राग उतरल्यावर राजाने राजीला सवें सांगितलं व म्हणाला—"माझ्या प्रजत रागीटपणाच्या वाकतीत माझ्याहून वरचढ लोक आहेत फटके खात असताही एकाचा राग कमी झाला नाही बरे लोक असतां

मी भवत्या राजावधूना इतका पेंक करण्याने वागणं आहे."

राजीला न मान्य झाले नाही तो म्हणाली "सामान्य माणसाचा राग आता तर स्वाचे फळ त्यालाच आणवें आता परंतु राजाला राग झाला तर त्याला आज राजापेक्षा प्रजेलाच जास्त भोगाना लागतो इतका राग असल्यावर तुम्ही राजा म्हणून वून ब्यायला धोष नाही आता म्हणावे लागलं तुम्हाला राज्यपाल व प्रजत शून बहावं असं वाटतं असेल तर तुम्ही राज्यकारभार सोडवा हाती खात्रा तुम्हाला सामान्य प्रजा म्हणून रहा!"

कोणत्या मन स्थितीत का नई ना राजाने ते मान्य केलं व राज्य हातून अधिकारसूने दिल्यानंतर काही दिवस ना राजाचा राग कमी झाला अधिकार तमला की राग आटोक्यात असता हे राजाला ठवकरच कळले कारण राग बाबायला दड देण्याचा त्याला जो अधिकार होता ताचं भुल्य घड कारण ठरला

उपकाराची फेड

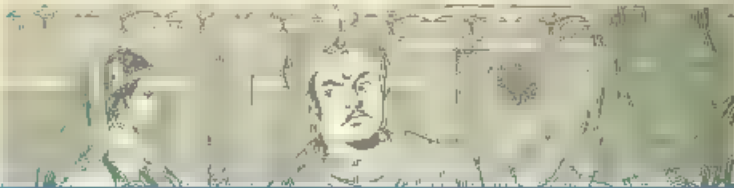
रंजुदेवाचा चाट मुले होती तिची बाकटी बहीण बाटली तेव्हा तिचा मुलगा गोपू याला तिचे आपला धांदला मुलगा म्हणून वाढविले हवे मुले बघात झाली. गोपू आपल्या मादी निघून गेला व त्याची बहीन होती तीत पीक काढून स्वतःचा उदरनिर्वाह करू लागला.

रंजुदेवाच्या बावां मुलांची लग्ने झाली व त्यांचे संसार सुरू झाले. कोणत्याही भूमेने रंजुदेवाला वाढत्या घरी राहू दिसे नाही तो काही दिवस एकटीच राहिलो व मुले पैसे देत त्यावर मानवू लागलो काही दिवसांनी ते पैसे मिळणुमुढा अर झाले तेव्हा रंजुदेवाला एका क्षणाच्या घरी नोकरी करून तेथेच राहू लागली.

काही काळ लोटल्यावर गोपू आपल्या मावशीला भेटायला आला तो कोवट्याही मुलाकडे रहात तमल्याचे कळले आणि हेही कळले की काणव्यातरी श्रीमंताच्या घरी उगारव्य न आणवेलत कळत तिला आपले पोट धारले लागत आहे. गोपूला फार वाईट वाटले तो त्या श्रीमंताच्या घरी वाकून तिला भेटला व तिचे ते हात पाहत त्याला म्हणले ना ही तो तिला बरीकर चलायला आणवू करू लागला.

तो श्रीमंत माणूस गोपूच्या मनाला धोरणा पालून म्हणाला-"असे उपकार वाढवणारे लोक फार बोडे असतात झाला! तुला मी आपली मुलगी देतो तू तिच्याची जमन करून दे."

नको ही मी जमन केले की मावयांची पुत्रा तीच गत हाईश "गोपू म्हणाला तो श्रीमंत माणूस हंसून म्हणाला तुला ते पय बाटण्याचे कारण नाही, मला एकुलत मुलगी आहे, तू व तुम्ही मावशी वासव्याच घरी रहा. गोपू जन्माला तयार झाला

सोने सापडले

एका बराच लोन बिन्हाड होतो. एका बिन्हाडात रामाचारी नावाचे एक शिक्षक रहात होते. ते आपल्या घरी बीस पन्नास मुलांना शिक्षित असत.

तुमच्या बिन्हाडात यागिराज नावाचे एक भक्त रहात होते. त्यांच्या घरी दररोज भजन पुराण, प्रश्नोत्तर कीर्तन समेत नियम पाहीतरी होत असत.

तिसऱ्या बिन्हाडात व्यंकटराव नावाचे एक सुहृत्स्थ रहात. त्याला लोकरोबिकरा काही नव्हती. परंतु दर जनिवाराने त्याच्या बायकोच्या अंगात घई कोणा काही प्रश्न विचारका को निघ्या अंगातली देवी त्या प्रश्नाचे उत्तर घई प्रश्न विचारणाऱ्यावरून व्यंकटराव पंथकी एक मय्या बसून कंठाने म्हणून दर जनिवाराने म्हणून घरात प्रश्न विचारणाऱ्याचा होत असत.

त्यांच्या घरात बायकोची सोय चांगली नव्हती. म्हणून महापू नावाचा एक भाणूस पाणव्याच काम करी. तो गावातल्या ठावावरून पाणी आणून मिठाच्या घरात भरी. महापू जंगलाने एकराच हाता.

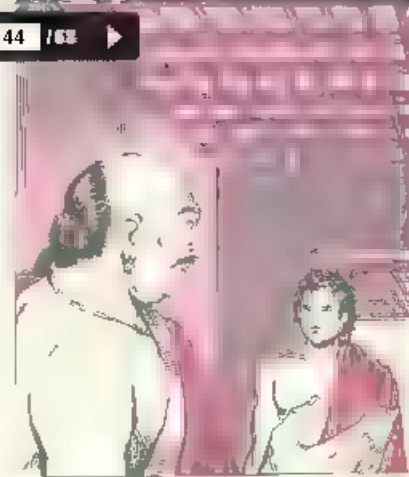
पंचवीस नावाची पालकरीण तिन्ही घरत काम करी. तिचे वडील नव्हती आजारी असत. त्यांची सेवा तिला करावी लागत. एका जनिवाराने सध्यावाळा पादतीने भाडो घ्यामून पुष्पन व्यंकटरावाच्या मेषाक घरातल्या फोनाड्यात आणून ठेवली. दिवसभर प्रश्नाची उत्तरे तत् व्यंकटरावाची बायको इतर भागण एका भाडोच घडत होती. भक्तांनी आणून दिलेली फळफळावळ नाराजाच्या घरात रागीचे व्यंकटराव एका तापल्यात सोय लवून उबत होते. काळाचे पट्ट्यावराने तो फळ व ताप काढून घेतले. ते विकण्यात आले. गत

वर्षात पाहून पार्वतीच्या बळकृतीला बिळून राहिल्या. वादळाची आठवण झाली. तिला राहिले नाही व ती म्हणाली-“काका, निवत ध्यायन म्हणजे फार महान आहेत ही फळ तुम्ही दोन फळ दिलीत तर वावांचा छायाला देईन म्हणते! जाजारी आहेत ते!” किती विनवण्या केल्या तिन व्यंकटरावांना चटत्रिशी टोपलीवर फसक टाकले व म्हणाले-“मुली बूट लागल्या फळांना आज काय किमत येते कोणाला उडक?”

दमत मागू १९९९ व्यंकटरावांची बायको चटादणो रुत घाली व म्हणाली-“तुला पंगारावरून फळफळावळ व फराळ पाहिजे का?” कापाला काही मपाने हवी असत तोच सोल लागत!

काही दिवसांनोच तो एका वाईला म्हणाली हाता. काशमरुच लुणो हो गेले झाली लोभ माणसाने कधी असू नये! तो मिठा अटवले व रागीची स्वन ओष

हसली. त्याच वेळी महापू रामाचारीच्या बिन्हाडात हाता. दरमाराची मुलाची परीक्षा झाली होती. त्याचा जरी परतक हाता. महापूच्या ओळखीत, एक रागीच मुलगा शिकत हाता. त्याला ती जरी पुस्तके म्हणाला.

बाकीची महापूला तारल. दाम एकदा रामाचारी विद्याथ्यांना आगत असता महापूने त्यांच्या ताडच हे वातय एकल होत नवे दानात उच्च दान विद्यादान होय! महापू या पंगारीत त्या रागीच विद्याथ्या निवधी सांगून म्हणाला तुमच्या मलाला भज नसलेला पुस्तक दिडत तर तो विभाग गिरेल!

‘असं हे तर आणखी वर झाल की! गाला लाभ म्हणजेच को घाट? गरिबाला विद्याच्याम दवा कशाळा? त्याने काळजी मजरी करावी पुस्तकाची अर्ध किंमत तरी द म्हणव त्याला रामाचारी म्हणाला.

हे शक्य दिसत नाही हे ओळखून महादू तेथून दुसरीकडे निघाला आणि व्यंकट-भावाच्या बिल्हाहावाहून पहाताच पावला समोर दिवली. दोघे परस्परांच्या बंधुबन्धो-विषयी बोलू लागली

“हे सर्व सोड रे! एण शेजारच्या गावी उद्या अशा भरणावर आहे जाऊं पा का?” पावंतीने विचारलं.

“दकडची काम भग कोण करणार?” महादू म्हणाला.

“पहारे काळोजातच येऊन करून पाऊ. रात्री पायला नको बांगिराज भक्त आहेत पहिल्याने त्यांची परवानगी घेऊ. पावंती म्हणाली.

देवभारत काढावा असं म्हणताना मी त्यांना एकल आहे म्हणून म्हणाला

परंतु बांगिराजांनी जवळ जायला परवानगी घ्यावी तर राहली बाजूलाच वर म्हणालं तुम्हाला आधीच फार तुम्हाला काम केल्याशिवाय फुवटाचा पगार मात्र द्या' एक वेळच काम वेळ नाही तरी पगार कापून घईत सांगून ठवता देव दसंताभाटी काठ दूर आदल्या हव का? तो तर सर्वत्रच असतो

दोघ बाहेर निघून आली

“ही मोठी लागतं बाळगतात एव व करतात एक! दाह्यांचा परस्पर सजवच नसतो!” पावंती रामाने म्हणाली.

दुसऱ्या दिवशी महादू कावडीने पाणप भरू लागला तेव्हा त्या घरात त्याला कडीतरी चकाकते असलेले दिसले त्यात र वझे उतरविली आणि नी बम्बू गळतून पाहिली ती गोऱ्याची अगदी होनी

त्याच वेळी पावंती सुद्धा कामाला आली तिला महादूत ती अगळे दाखविली व म्हणाला मला आता मिळाले

त्याच वेळी बांगिराजांनी बघाऊबाची काढो काढायला व्यंकटराव बाहेर आले हातें त्यांना मिळाली! हा आवाज ऐकू आला ते धावतच आले व जवळ जाऊन व अगदी,

पावंती म्हणाली हे पां भोवती आहे

काणानेही भक्तात भर म्हणून दिली माझ्या बांगिराज गळून पडली वाटत दे इकड

पांच्य ४ टोपल त्यांची बायको आली व म्हणली होय तर, भक्तात दिलेली अगदी अशा वशी जाईल? म्हणून तर विळाली

त्या मंडळीत रामाचारीच्या काजावर व हातारी पध्दत पडल ते धावत येऊन म्हणाल ना अगदी माझी वाहू हो! माझ्या एका शिष्याने दिली होती रे इकड पाहू

रामाचारीची बायको मध्यच तोंड खुप-सून म्हणाल दिवसभर हातात घालून फिरकत निघतून पत्नी असत

शिष्याने दाराने उभ राहून बांगिराज सर्व पहात होते पुढे यत्न म्हणाले-

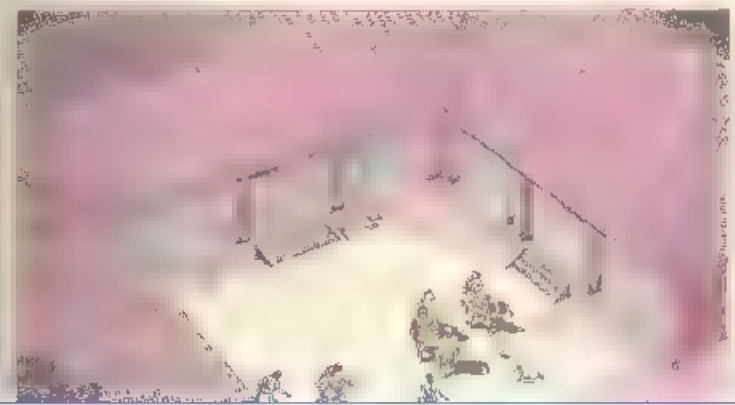
“जी शेजारच्या गावी रामाचणाचे पार-यण करीत होती त्यावेळी त्या गावच्या लोकांनी घंदा करून मला ही बंगडी दिली. ती माझी काहे दे इकड!”

“हेचच नाव घेऊन दिलेली अगदी आणखी कोणो उचलली तर होळे जातील!”

त्याची बायको म्हणाली

सर्वजण आपापल्या परीन ती अगदी त्यांचीच असल्याचे सांगून महादूवर तुटून पडले आता ती कोणाला बायची महादूला कळना

पावंतीने चटविशी महादूच्या हातातली अगदी घमस्की व म्हणाली काळ राही

ताडीच्या दुकानात जो कोणी गेला असेल त्याची आहे ही संगती, ही महादुळा ताडीच्या दुकानात सापडली!"

ते एकून सर्वांची तोंडे पांढरी फुटू पडली, अगदी हातात बर छाती करून पाहून सर्व म्हणू लागले-“आमचा गॅर-समज झाला हो, ती आमची नाही. अगदी अशीच आमची अगदी आहे! पेटोळ ठेवली व ते पार विमळून गेलो!” म्हणत सर्वांनी एकमेकां करून तेंपून पाय काढला.

सर्व निघून गेल्यावर गावंतो जवळपास होता.

अगदी ताडीच्या दुकानात सगळ्यांची जम खो! काय होलंय हे? महादुल आढळते असे दिसून आल्या.

‘अरे, तू आहेस झोळा हांव! माणसाचा खोटपणा तुला कळत नाही! हो अगदी म्येच्या पैकी कोणाचीही नाही! हे मिष्ट करण्यामागीच तर मी हो. डोक टाकला नाही पोरपण मिरविणारी ही सडळी! नाहीच्या दुकानात शंडी होत! असे म्हण

तील तरी का? याहून धोर काय वरून बजलील! यांचा स्वार्थीपणा पाहून लोह येते! आणि हे इतरांना लोभी स्वार्थी म्हणतात. ही अगदी कोणाची हे कळपयत ही तुझीच समज! चार जण या घरात येतात जातात नाही का? कोणाच्या हातातून निसटून पडली असेल, झालं! असे म्हणत पावंतीत अगदी महादुळा हात ते दिली

‘होय, तू म्हणतस तेंच खर! मला अक्कलच नाही! तुझ्यास खो पोसो वरून असेला तेंच या अगदी निदीत होणार! तुला हरकत नसेल तर मी हो अगदी तुझ्या वाट्यात घालता महादु म्हणाला

पावंती लाजत म्हणाली “बाईका जवळ हो! अगदी म्ये! सान्दीयोच की खोटे कराय उ अक!

‘तुलाही असे द! तिच्या मुठेत तर मला भर मान लासल! पंढाड प्रभाव गावंतो व गावंतो म्हणाला

दागिन्यांची राव

रक्षमाबाईच्या दागिन्यांचे फारच आवड होते. ती सव अगदी दागिन्यांवाळीत रावता. रावतास रावतास काणा वधा गळ्यादा दागिन्यां चार दिवस उपार मागितला तर शायची नाही

रक्षमाबाईच्या मोठ्या भावाचं नाव होत शंकरराव त्याच्या मुलाचं नाव होत अकराव त्यांचा लोकात अमिन्द राव होत रक्षमाबाई भावांच्या लग्नाला आल्या

मुलं वयस थोडा होतो शंकररावांनी रक्षमाबाईला बाबूला बोलावून म्हटल- ‘तां एक भदत पाहिजे आहे, तुम्ही! मी प्रथीमार्थ दागिते करावला शेजारगावच्या मांनाराला बोलावून आठ हजार रुपय दिले व दागिते काढ बाणून चापला हांगितले होते आजपर्यंत त्याने तोंड दाखविले नाही परत चा मद्रत आहे मुलीला दागिन्या

हांव या बोहान्यावर तुम्ही करण शासनात नाही म्हणत तुच आपल्या अगदीच दागिते मलाच्या अंगार्या घाळ आपल्या हातात लग्न झाल्यावर आपल दागिते काढून घे!’

रक्षमाबाईला ते कम घांग दागिते म्हणून खरो म हा लोकात त्या म्हणाल्या दाद माझ हे दागिते वरून म असेल तर तू म्हणालास तसे भावंड्या अगदीच सर्व दागिते घालायला मला बाहो दादक नमस घेवत पाह मला दागिते मिळाले आहेत रे! तुला ही गोष्ट माहीत नसेल म्हणून सांगितलं शब्दा मुलीच्या अगदीच मिळालाचे दागिते घालणे अशुभ काट हाईल की रे!’

शंकररावांना रक्षमाबाई म्हणाल्या रे सर्व खर व बरोबर वगडल. परंतु ते माणसी काहीतरी सुक्ती काढण्याचा निना

ऊकल गळ त्या अशोचनकारक मुद्देपुढे
द गन आपण दिले

ठरल्या मुहूर्तावर लग्न निविध्य पार
पडले लक्ष्मीला आलेली सर्व नातेवाईक
मंडळी शंकराबाईंच्या घरातच रात्री राहली
उवाढल्याशिवाय आपापल्या घरी जाणेही
सर्वांना शक्य नव्हते

रखमाबाईंचे बागणे भावाच्या घरी
लग्न दिवशीसुद्धा थोडे नुटकणपणेच होते
रात्रीची जेवण झाल्यावर त्या आणि
दोघी कोणी हूरच्या नातेवाईक बायका
एका निराळ्या खोलीत झोपल्या

मध्दरात्रीच्या नेमके सुमारास त्या
खोलीतच चोर शिरले व घाहूळ लागताच
रखमाबाई व दोघी बायका बागा झालेल्या
पाहुन त्या सर्व बायकांना "तोंडे उबडाल
तर सूर्य भोसकू! असे बजावून सावून
त्यांच्या अंगावरचे दागिन काढून घेऊन
चोर पसार झाले

चार जाईपर्यंत जीव मुठीत धेऊन
नसलल्या रखमाबाई चोर गेल्याबरोबर

थरथरून उठून निघून गेली. त्यांनी
दुसऱ्या दोकामुद्धा रडले गेल्या

त्या घनवडीपासून ते घन घन घन घन
झाले आणि रडण्याचा आवाज असा असा
झालीव ड सावले

शंकराबाईंच्या बाय भावाच्या आई
म्हणून पहिल्यांदा घाबले व घडलेली गोष्ट
कळल्यावर राखमाबाईला व इतर बाय-
कांना म्हणाले "बाई भवता" कोणी
एवढे नसली लावले एवढे नसे! माझा
घरात झालेल्या चोरीचा सबब जाणवत आहे
माझी" तुमचे काम काय गेलं हे तुम्ही
सांगितले तर मी नसे दगिन काढून
देईन" नंतर आपल्या नजिगीकड बसून
म्हणाले—"ताई! तुमच्यासारखेच या रात्रीच
दागिन पाण गिळहालेच असते नर माझा
हा विनाकारण हाणारा सर्व दागिता
अमता नाही का?"

ते एकून रखमाबाई बाय बागणार
तोडे दाबून बुक्याचा भार तमनास सब
आम त्यांना

हरिश्चंद्राचे सुद्धे केलेला नरबोध विषवा-
मिचन हा काय वर्ष झाला असे
मॉगिनम्यवर नेहच झाला व त्याचा
शब्द गोडच झाले

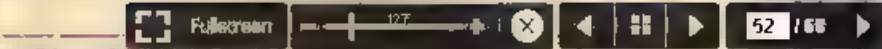
एके दिवशी ह्दाला मेटण्यासाठी ह्द
भूत वसिष्ठ व विश्वामित्र दोघही बाल
वसिष्ठ ऋषींच्या अंगावर निरतिराळी
नमस्कार पाहून विश्वामित्राने चकित
झाले विचारले "कोणी हो, तुमचा एवढा
नमस्कार कसा?"

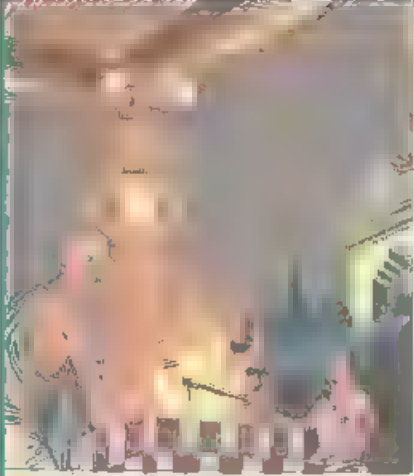
वसिष्ठ थोड्या गावात भातहोताह
प्रगट कहने म्हणाले-"ब्रह्मसंन्यास
हरिश्चंद्र आपचा काय आहे ना? त्याची
बराबरी कळू शकले असा कोणी तुमचा
राजा आहे का? याने राजसय यत्र कला

व सूप दक्षिणा देऊन भाता निरतिराळ्या
प्रकारे अत्कार केला इतके बोलण्यात असो
दातुवान असा, जीव पराक्रमात असो किचा
धर्माचरण करण्यात असो, कोणत्याहि
पुणत आणि चतुर्दश लोकात हरिश्चंद्राची
बराबरी कळू शकले असा राजा मिळण
शक्य नाही" या शब्दात वसिष्ठाने हरि-
श्चंद्राची फार स्तुती केली.

वसिष्ठाने हरिश्चंद्राला आकाशात
चढवलेला राहूद विश्वामित्राच्या मनात
मरसरानी पेटला तो म्हणाला इतका
खोटा आणि कपटी आहे तो आणि तु
त्यांना इतका थोडा म्हणून भाषावाचले
त्याची बाक्षाणणी करतो आहेस होय? या
हरिश्चंद्रानेच ना बरगाला फसविले होते?

कसा हाता तेव्हा मी लक्षात घेतोसमीर कोणी जे काही मागील ते वेण्याची प्रशिक्षा केली होती आपण शेरपुत्रव जाहा! हे पुण्यतीर्थ आहे आपण जे मागाल ते मी देईन।"

"राजा, तू इतका धोर मनाचा माहेस! सूर्यवंशात जन्मलल्या विश्वामित्रा मुलागा माहेस तुझ्या विषयी वसिष्ठा मुनींना बोलतांना मी एकल आहे तुझ्यासारखा दानी व सरथकता जगात कोठेही मिळणं साध्य नाही। ते कधी खोटे बोलतील का? तू दानवूर माहेस पृथ्वीपती माहेस माझ्या मुलीचे लग्न करून दे" विश्वामित्र श्रुती म्हणाल

वर्षाच्या प्रसिद्धी व एका मुलाची मार। केली व म्हणाला— यात होधाचा विचार करून घ्यायचा आहे याचे लग्न करून दिलस मी राजसुख शत्रू वेल्ल्या पुण्यप्रा मोठ पुण्य लाभल।

हरिश्चंद्राने हाका दिल व त्या म्हाताऱ्या ब्राह्मणाच्या रूपाने असल्या विश्वामित्राने शालविलेल्या वाटस आपल्या राजधानीत परतला

विश्वामित्र आपल्या आश्रमात परतला त्याने त्या ब्रह्मचारींचा 'यवतु करून विला नवर हरिश्चंद्राला भेटायला गला तेव्हा हरिश्चंद्र असाहाकाच्या गृहान होता

'मी कसा अगदी वेतवत आलो व मला दान देतो म्हणाला होतास ते दान देऊन टाक" बुद्ध ब्राह्मण रूपाने असलेल्या विश्वामित्र म्हणाला

"आपण जे मागाल ते देसा. सांगा का देऊ?" हरिश्चंद्राने विचारल

"तुझ्या समोर हे अविनाश आहे त्याला साक्षी ठेवून तू आपल सर्व राज्य हत्ती, घोडे वगैरे सर्व मपनी मल दान कर!" विश्वामित्र म्हणाल

हरिश्चंद्र मागका पुढसा काही एक विचार न करता म्हणाला 'विश्व।"

विचार दिलस दान व्यर्थ असने म्हणत या दानासाठी अत्ता हीडून असा दक्षिणा देऊन कृतार्थ हो।

ते दक्षिणा किती आले? हीर वचद्वाने विचारले

चत्तरीस वण मान दक्षिणा म्हणून व विश्वामित्र म्हणाला

देत? असे हरिश्चंद्राने बचन दिल

विश्वामित्राचे ते कपट हरिश्चंद्राला आता कळत तो आश्चर्यचकित झाला. राज्य हिन्यातून विश्वामित्राक दक्षिणा मागितली व त्याने भोळपणाने सायचे कबूल करे जवळ होते तव्हते ते सर्व दान कल्यातून चोळ म मध मान बाळुन आणायचे काळक किंन्नाशिवाय उपरब्ध काणारा काण असे दान व दक्षिणा घन लोभातक्याप मागत का

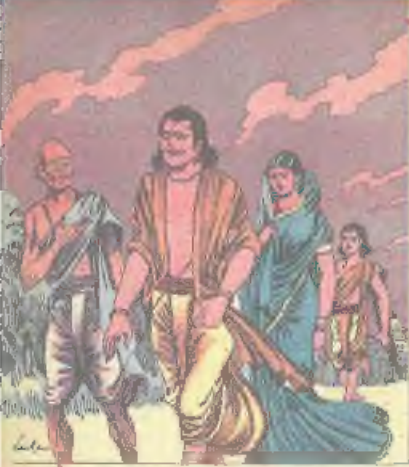
राजाला चिंतामय स्थितीत पाहून राणी उद्यान कारण विचारले राजाने कोडक्यात प्रसन्न होऊन सांगितो राज्यभर त्याला आसन नाही

उज इनात विश्वामित्र अला व म्हणाला 'राज्याबाहेर कोठे तो जा आणि मला तू दक्षिणा देतो म्हणाला होतास ती सायची उपस्थ कर"

'होते तव्हते ते आपल्याला दिले जातो आतां दक्षिणा देऊ शकणार नाही म्हणून घोड्या वशिरी देईन' असे सांगून हरिश्चंद्र बायकोला व मुलाला म्हणाला— 'आपल्याला आतां बघे राहता बणार नाही चला!"

तिथे आंगवर्च्या कपड्यांमिती निघाल राजा कमन्या व प्रजला कळत ते त्यान उठपान आचय सहस्र विश्वामित्र ते विन्यावाय विल

हरिश्चंद्र निघाला त्याच्याबरोबर विश्वामित्रही निघाला व म्हणाला— माझी दक्षिणा देऊन टाक सायची नसेल तर देत नाही म्हणून सांगत आहे म पुढा

राज्य ते माझे झाले आहे. आता जसे झाडवाटेने छोटे बोळू नकोस. वेत वाही असे सांगून टाकू. मी पुन्हां तोंड देगाडणार नाही. त्यानंतर तू व तुझे नकोब!"

आतां मात्र हरिश्चंद्राला राग आला.

"मी छोटे बोलतो आहे का? पैशा-विषयी तुम्हांला इतकी शंका करण्याचे कारणच काय? मी जरूर पडल्यास वापला देई. बिकूनही तुमचं सोनं तुम्हांला देईन. मला नास सायचं किंवा छळायचं झुटोच कारण नाही. आम्ही तिघे शरीर प्रकृतीने चांगले दृष्टपुष्ट आहो. आम्हांला या अयोध्येत कोणी विकत घ्यायला तयार आहे का, पहातो! नाही तर काशीला जाऊन आम्ही स्वतःला बिकून तुमची दक्षिणा देतो." असे सांगून हरिश्चंद्र पुढे निघाला.

अयोध्येत त्याला कोण विकत घेणार! सर्व काशीला पोचले. हरिश्चंद्राने गंगेचे स्नान केले, स्पर्ण केले व बरोबर आलेल्या विश्वामित्राला म्हणाला—"अहो, तुम्ही आम्हांपैकी कोणा एकाला बिकून आवले कर्ज फेडून घ्या!"

"एक महिना झाला, तू मला सावरला. बरीबंद भटकत फिरवीत आहेस, हे योग्य आहे का? माझी दक्षिणा मला देऊन टाक व नंतर पुढे जा! तुझ्या कीर्तीला कलंक लागेल." विश्वामित्र म्हणाला.

सांगणार नाही. एवढेच नव्हे तर तू अं काही मला दिले आहेस ते सर्व परत करीन. परंतु तुला आपले वचन मोडायचे नसेल तर सोने दे!"

"ब्रह्मवर्मा! मी आपले ऋण नक्कीच फेडीन, नाही तर अवाला हात मुढा लावणार नाही. माझ्याकडे पाहून सर्व लोक हसणार नाहीत का? वापण छोटे बांदलात व हेच अनुकूल असेल तर मला अं घन मिळेल ते मी दक्षिणा म्हणून देईन!" हरिश्चंद्र म्हणाला.

तेव्हा विश्वामित्र म्हणाला—"तू हे वेड्यासारखे बोष्टू नकोस. तुला धन कोठून ये मिळणार? सर्व घनाचे मूळ कारण अं

"अहो, अजून एक महिना पुरा झालेला नाही. सध्याचाळपर्यंत अवधी आहे. काही वेळ धांबलात तर तुमचे म्हण फेडते." हरिश्चंद्र म्हणाला.

"मी आजून पुन्हा येतो. तू माझे म्हण फेडले नाहीस तर शाप देईन." असे सांगून विश्वामित्र लिपून गेला.

संध्याकाळपर्यंत चाळीस मण सोन दिले नाही तर शाप घेईन असे धमकवून रांगूळी विव्वाभिन्न शेल्यावर हरिश्चंद्र विचारात पडला. मागिले तर देतील असे श्रीमंत मित्र असूनही तो हात पसरवला तयार नव्हता. तसे मित्र नव्हतेच म्हणा. ब्राह्मणाची कर्जफेड झाल्याशिवाय मरण आले तर ब्राह्मणाचे धन अपहरण केल्याचे पाप आणून पुढल्या जन्मी मिड्याचा अन्न मिळणार! म्हणून त्याने स्वतःला विकण्या- शिवाय दुसरा मार्ग नाही असे ठरविले.

अशा तऱ्हेने विचारमग्न असलेल्या स्व- त्याला पाहून बोल्या त्याला म्हणाली- "राजा सत्यनामाची वरीवरी कोणी करू

शकणार नाही. दिलेले वचन मोडल्यास भुतापिशाचासारखी गत होते. सत्य रच- नाचे पालन कर. धर्मातील सांभर अस्वमेध यज्ञ केले व त्यानंतर राजसूय यज्ञ केला. त्याचे फळ त्याला स्वर्गप्राप्ती रूपे मिळाले. परंतु एक छोटे बोकला म्हणून त्याला अशोभाति प्राप्त झाली."

ती म्हणाली ते ऐकून हरिश्चंद्र म्हणाला- "तुम्हा मनात काहीतरी बोलायचं आहे ते निश्चयपणे बोल."

शेल्या म्हणाली-"बायको असते ती संतानप्राप्तीसाठीच नाही का? तुम्हाला पुत्रसंतती माझ्यामुळे लाभली आहे. म्हणून मला विकून टाकून त्या ब्राह्मणाचे म्हण फेडून टाका पाहू."

ते ऐकून हरिश्चंद्राला अपार दुःख झाले. किती तपपणे गोड बोलूह जिने आजपर्यंत त्याला सुखी केले तो बायकोच असे कठोर- पणे बोलू कामली तेव्हा त्याला वाटले की आपल्या नशिबाने पाठ दाखविली आहे. त्या दुःखावेगाने तो बेथळ होऊन पडला.

प्रायश्चित्त

फार प्राचीनकाळा कायरो नगरी मुमारे वीस वर्षे वयाचा एक जव्हरी रहत असे. त्याच्या दुकानात खरेदीसाठी गिन्हार्डक म्हणून बायकाच जास्त येत. तो तरुण जव्हरी नेहमी स्वतःला जपत असे की एखाद्या सुंदर स्त्रीवर नजर पहायची व तिच्या जाळ्यात कष्टे पडण्याची पाळी यायची. तो कधी कौणत्याही स्त्रीच्या नजरेला नजर भिडवीत नसे. त्याच्या बायणकीची गायभर स्तुती होती.

एकदा त्याच्या दुकानात एक निशी गुलाम स्त्री आली व विचारू लागली- "हसन जव्हर्याचे दुकान हेच का? आपणच का हसन साहेब?" जव्हर्याने होकार दिला. जगेच त्या गुलाम स्त्रीने जवळपास कोणाची नजर नाही असे पाहून बटविशी एक चिटठी त्या तरुण जव्हर्याच्या हातात दिली. चिटठी वाचल्यानंतर तो तरुण

जव्हर्याला कमाळीचे आस्चर्य वाटले व त्याच बरोबर रागही आला. कारण त्या चिटठीत एक प्रेमगीत होते व शेवटच्या ओळीत गीत लिहिणारीचे नाव होते.

जव्हर्याने ती चिटठी फाडून फेकून दिली आणि जतनाची वाट पहात उभी असलेल्या त्या गुलाम स्त्रीला खूप शिष्या- शाप देऊन दुकानाबाहेर काढले. ते पाहून चारी बाजूला जमलेल्या लोकांनी त्याची फार स्तुती केली. म्हणाले-"असे सदाचाणी तरुण कोठे असतील का?"

दोस्तोन वर्षे लोटली. त्या तरुणाचे लग्नाचे वय झाले होते. त्याने सुंदरमा मुलीशी लग्न करावयाचे ठरविले. तेव्हापासून दुकानात कोणी सुंदर व हुशार अविवाहित तरुणी येते का, तो हाट पाहू लागला.

एक दिवशी त्याच्या दुकानात पांच सहा गंध्या यलाम स्त्रियांबरोबर एक तरुण

स्त्री झेली. ती म्हणाली—“उलपोतम दागिने असतील तर त्वेच दाखवा!”

दुकानदाराने होकार दिल्यावर त्या तरुणीने सोम्याचे पेंजण दाखवायला सांगितले. एका गोम्या गुलाम स्त्रीने त्या तरुण स्त्रीच्या परकराचा किनारा बाजूला साखळ तिची पावले दाखविली. सुकुमार बारीक पावले पाहून तरुण जव्हेंरी वकिलच झाला म्हणाला—“माझ्या जवळ जे लहानात लहान पेंजण आहेत ते देखील तुझ्या पायांसाठी मोठे होतील!”

“तुम्ही असे काय म्हणता? लोक माझे पाव हत्तीसारखे आहेत, म्हणताहेत!” ती स्त्री म्हणाली.

“जे म्हणताहेत त्यांचे डोळे फुटीत! अहो, तुमची पावले तर बलबुलतात! लाजविलील अशी आहेत” दुकानदार म्हणाला.

“वरं तर, तुमच्याकडे हातात घालायला बिलबर आहेत का?” त्या तरुणीने विचारले त्यानंतर एका गुलाम स्त्रीने तिच्या हातावरच्या अस्तनी सरकवून हात दाखविले. ते पाहून तो जव्हेंरी आश्चर्यचकितच झाला म्हणाला. “माझ्याकडे जे लहानात लहान बिलबर आहेत ते वेळीच तुम्हांला येईल होतील” दुकानदार म्हणाला

“अहो, लोक म्हणतात की माझी बोटे केळ्यासारखी बटबटीत आणि हात हत्तीच्या शोंडेसारखे आहेत.” ती तरुणी म्हणाली.

“असं म्हणणाऱ्यांच्या जिभेला किडं पडेल! हे सुंदरी, तुझ्यासारखी रूपलावण्यावती त्रिलोकात कोठेही मिळणार नाही. तू माझ्याशी लग्न करून मला धन्य कर.” असे सांगून तो दुकानदार गुठवे ठेकून विनवध्या करू लागला.

ती तरुणी स्मित करून म्हणाली—“माझ्या वडिलांचा माझ्यावर जसा राग आहे त्याची तुम्हांला कल्पनाही नसेल. ते म्हणतात की माझ्या शोंड्यावर देवीचे वन आहेत. म्हणून मला कोणी पाहिले तर तोंड फिरविलील. परंतु तुम्ही मला सुंदर म्हणता म्हणून मला आनंद होत आहे.”

“तुम्ही वडील म्हणतात? अशक्य! वस्तं म्हणणारा कोणी माथेफिक्र असेल. तू मला तुझ्या वडिलांचे नाव सांग, मी त्यांना भेटून शपथ घेऊन तुझ्याशी लग्नाला तयार असल्याचे सांगेन” दुकानदार म्हणाला.

“त्यांचे नाव आहे, शेख अल इस्लाम! ते या गावातल्या व्यापाऱ्यातले एक प्रसिद्ध व्यापारी आहेत. तुम्ही माझ्याशी लग्नाची गोष्ट काढलीत तर ते म्हजी मान्य करणार नाहीत. माझ्या कुरूप चेहऱ्याचे वर्णन करून तुम्हांला थाबरवून सोडविलील, म्हणून त्यांच्या प्रत्येक शब्दाला ‘मला मान्य आहे’, असे म्हणावे लागेल.

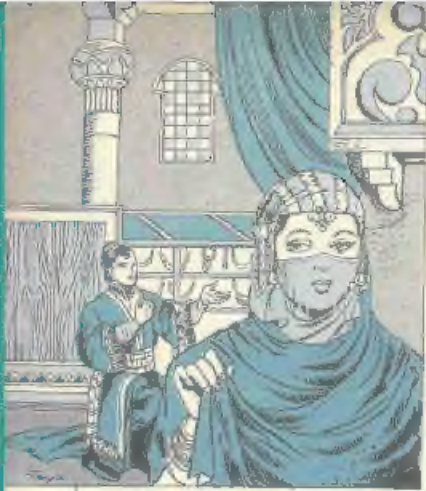
“त्यांना केव्हा भेटलं तर सोयीचं होईल?” दुकानदाराने विचारले.

“उद्या दहा वाजतां.” असे सांगून ती तरुणी गुलाम दासीबरोबर निघून गेली.

दुसऱ्या दिवशी सकाळी जव्हेंरी शेख अल इस्लामच्या घरी गेला. शेख अल इस्लाम जव्हेंरी म्हणाला ते घेऊन उदास चेहरा करून म्हणाला—“बेटा, कदाचित् तुला तिच्याविषयी पुरी माहिती नसावी. ती एक दुर्दैवी भुलगी आहे. तू तिला पाहिलेस तर रानी स्वप्नात ती दिसेल व तू घाबरून जागा होशील!” अशा तऱ्हेने त्याने मुलीच्या रूपाविरुद्ध बरेच काही सांगितले. परंतु तरुण जव्हेंरी म्हणत राहिला—“मला ते सर्व मान्य नासे!”

शेवटी शेख अल इस्लाम आपल्या भुलीचे लग्न जव्हेंरीशी करून घ्यायला तयार

माला...त्याने एक संमतीपत्र जव्हे-याकडून लिहून घेतले आणि त्यावर साक्षिदारांच्या सह्या घेतल्या. त्या संमतीपत्रात लिहिले होते-“वधू मघोल सर्व जणीबांधी पूर्ण माहिती असूनही मी तिच्याशी लग्न करायला तयार आहे. मी काहीमोड करून घ्यायचे कधी ठाविले तर वधूला वीस हजार दीनार द्यायचे कबूल करतो!”

त्यानंतर शेख अल इसलाम म्हणाला-“जेटा, वधू बाजारी माहे. खाटेवरून उतरू शकत नाही. म्हणून लग्न तिच्या खाटे जवळ होईल.” ती जटसुद्धा जव्हे-याने मान्य केली. लग्न झाले. जव्हे-याने बाय-कोच्या खाटेजवळ जाऊन तिच्या तोंडावरचा

बुरखा बाजूला सारला. तिचा चेहरा पाहून जव्हे-याच्या सबीणाचा बरकाप उडाला. ती क्रूरप होती व त्याच्या हुकानात दगिते विकत घ्यायला आलेली स्त्री ती नव्हती.

जव्हे-याला हे कळना की त्याला असे तोंडघशी का पाडण्यात आले! तो निराश होऊन घरी परतला. दुस-या दिवशी तो हुकानात उदास होऊन बसला होता, तेव्हा ती सुंदरी आपल्या दासींबरोबर तेथे आली व म्हणाली-“नवरदेवाचे अश्विनंदन त्याचा संसार सुखी होवो!”

तेव्हा ती तरुण त्या सुंदरीवर पिसाळल्यासारखा औरट लागला. त्या तरुणीने आपवर्षवर्षात होऊन विचारले-“मी तुमच्याकडे वे रीत लिहून आपल्या दासीच्या हाती पाठविले होते आणि तुम्ही काय केलेत, ते खरे तुम्हाला वाटते का?” असे म्हणत ती हुकानातून जाऊ शायली तेव्हा ती तरुण तिच्या पायां पडून विनवण्या करित म्हणाला-“माझे डोकें तिकाशतर नव्हतं! मला आता तरी या बरकातून बांधव!”

त्या तरुणीला जव्हे-याची कीव आली व तिने त्याला काहीतरी उपयुक्त सुचविला आणि निघून गेली. तिने सांगितल्याप्रमाणे जव्हे-याने आवश्यक सर्व तसारी केली आणि सरळ आपला सासरा शेख अल

इसलामच्या घरी गेला. तेथे तो न त्याचा सासरा बघावयात बसले होते आणि भरेचसे लोक दरवाजा उघडून बात निरले. त्यांच्यापैकी काही लोक वधू वाजवीत होते तर काही शिट्ट्या वाजवीत होते. काही जण माकडांना व अस्वलांना नाचवू लागले. शेख अल इसलामने उठून विचारले-“हा सर्व गोंघळ काय आहे?” परंतु ते लोक जव्हे-याने ओरबा बंद करायला सांगण्यात नाचत गात राहिले.

त्यानंतर जव्हेरी शेख अल इसलामला म्हणाला-“शेखसाहेब, हे सर्व माझे नाते-वाईक आहेत. यास लग्न झाल्याचे ऐकून माझे अभिनंदन करायला आले आहेत!”

शेख अल इसलामला भयंकर राग आला. म्हणाला-“म्हणजे, ही सर्व तुमची नाते-वाईक मंडळी का आहेत! मला हे बांधी कळले असते तर मी आपली मुलगी तुम्हाला दिलीच नसती!”

“मला विचारले असते तर मी सांगितले असते!” जव्हेरी म्हणाला.

“मी विचारले नाही घरी सांगायला हवं होतेच तू! म्हणून तू जे काही लिहून दिले आहेस ते सर्व निरपयोगी आहे. मी ते मान्य करणार नाही!” शेख अल इसलाम म्हणाला.

“मी आपल्या बायकोला सोडायला तयार नाही. मी सुद्धा पाहतो की तुम्ही काय करता!” जव्हे-याने रागाचा आवाजून सांगितले.

शेख म्हणाला-“बाबा रे! तू माझे अन्न राख! बरला तुझ भले करील! मी पायां पवलां! तू माझ्या मुलीबाई काहीमोड करून घेऊन मला सोडव!”

जव्हे-याने सोडविट्टी लिहून दिली आणि अशात-हेने बाहेर आला, जणुकाही त्याने स्वतःच्या हच्छेविरुद्ध केले होते. त्यानंतर त्याने स्वतः निवड केलेल्या त्या अपूर्व सुंदरीशी विवाह करून घेतला. पुढे त्याला कळले की ती कायरीच्या सुकतानाच्य नात्यातली आहे. तेव्हा त्याला परमानंद माला.

